

**ПРИРУЧНИК
ЗА ПРИПРЕМАЊЕ
СТРУЧНИХ ИСПИТА
ЗАПОСЛЕНИХ
У МУП РС**

П Р И Р У Ч Н И К
за припремање стручних испита
запослених у МУП РС

Аутори:

проф. др Живко Кулић
проф. др Драган Васиљевић
проф. др Ђорђе Ђорђевић
проф. др Милан Жарковић
проф. др Мирослав Живковић
проф. др Дарко Симовић
проф. др Обрад Стевановић
проф. др Радомир Зекавица
проф. др Гордана Гасми
проф. др Жељко Никач
проф. др Драгана Коларић
доц. др Радосав Рисимовић
доц. др Тања Кесић
доц. др Оливер Лајић
мр Ивана Бјеловук
мр Бобан Симић
Весна Ковачевић

Рецензенти:

генерал полиције Бранислав Митровић, заменик директора полиције
проф. др Горан Милошевић, декан Криминалистичко-полицијске академије

Уредници:

Весна Николић, дипл. правник
проф. др Жељко Никач, наставник на Криминалистичко-полицијској академији

Техничко уређење:

Милан Срећковић

Лектор:

Рената Самарџић

Издавач:

Министарство унутрашњих послова Републике Србије
Криминалистичко-полицијска академија

Београд, 2013. године

ISBN 978-86-7020-252-8

САДРЖАЈ:

Предговор	IV
I УСТАВНО ПРАВО	1
Уставно уређење	2
Уставом утврђена људска и мањинска права	29
<i>/Проф. др Мирослав Живковић, проф. др Дарко Симовић, проф. др Радомир Зековица/</i>	
II ОСНОВИ СИСТЕМА ЕУ //Право Европске уније/	43
<i>/Проф. др Гордана Гасми, проф. др Жељко Никач/</i>	
III УПРАВНО ПРАВО	108
Систем државне управе	109
Управно право	154
<i>/Проф. др Драган Васиљевић/</i>	
IV КАНЦЕЛАРИЈСКО ПОСЛОВАЊЕ	222
<i>/Весна Ковачевић/</i>	
V РАДНО ПРАВО /Радно законодавство/	247
<i>/Проф. др Живко Кулић/</i>	
VI ПРЕКРШАЈНО ПРАВО	324
<i>/Проф. др Ђорђе Ђорђевић/</i>	
VII КРИВИЧНО ПРАВО И КРИВИЧНИ ПОСТУПАК	357
Кривично право	358
Кривични поступак	402
<i>/Проф. др Драгана Коларић, проф. др Ђорђе Ђорђевић, доц. др Радосав Рисимовић, доц. др Тања Кесић/</i>	
VIII КРИМИНАЛИСТИКА	448
<i>/Проф. др Милан Жарковић, доц. др Оливер Лајић, предавач мр Ивана Бјеловук/</i>	
IX ОРГАНИЗАЦИЈА И НАДЛЕЖНОСТ МИНИСТАРСТВА УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И ПОЛИЦИЈСКА ОВЛАШЋЕЊА	533
<i>/Проф. др Обрад Стевановић, проф. др Жељко Никач, предавач мр Бобан Симић/</i>	
Прилози	584

Предговор

Министарство унутрашњих послова Републике Србије је прихватило иницијативу колега са Криминалистичко- полицијске академије и покренуло поступак израде Приручника за припремање и полагање стручних испита запослених у МУП РС. Експертски тим сачињен од наставника Академије, других факултета универзитета у Београду и консултаната из линија рада МУП РС припремио је текст који се налази пред стручном и широм јавношћу. Тематске целине у Приручнику усклађене су са одредбама Уредбе о програму и начину полагања државног стручног испита ("Службени гласник РС", бр. 16/2009). Осим тога, у Приручнику су, по први пут, јасно и прецизно, на разумљив начин за све запослене изложени бројни правни институти предвиђени важећим Програмом за полагање испита.

Према садржини Приручник за припремање и полагање стручних испита запослених у МУП РС је превасходно намењен кандидатима са високом стручном спремом, али исто тако у питању је текст веома погодан за стручну јавност и службенике који у име државе обављају део послова и пружају услуге грађанима. Посебну циљну групу чине *млади полицијски службеници* примљени на рад у организационе једине МУП РС, којима Приручник треба да помогне да боље разумеју и примењују одредбе Закона о полицији и друге прописе.

У Београду,
август 2013. године

Аутори

VII Одељак

КРИВИЧНО ПРАВО
/материјално и процесно/
Кривично право
Кривични поступак

**КРИВИЧНО ПРАВО
- ОПШТИ ДЕО -**

С а д р а ж а ј

ПОЈАМ КРИВИЧНОГ ПРАВА И КРИВИЧНОПРАВНА ЗАШТИТА

1. Појам кривичног права
2. Кривичноправна заштита
3. Кривично законодавство Републике Србије

ВРЕМЕНСКО И ПРОСТОРНО ВАЖЕЊЕ КРИВИЧНОГ ЗАКОНОДАВСТВА

1. Временско важење кривичног закона
2. Просторно важење кривичног законодавства
 - 2.1. Територијални принцип
 - 2.2. Реални принцип
 - 2.3. Персонални принцип
 - 2.4. Универзални принцип
3. Посебни услови за примену супсидијарног реалног принципа, персоналног и универзалног принципа

ПОЈАМ КРИВИЧНОГ ДЕЛА

1. Појам кривичног дела

РАДЊА КРИВИЧНОГ ДЕЛА

1. Појам и врсте радње кривичног дела
2. Последица кривичног дела
3. Узрочна веза

ПРЕДВИЂЕНОСТ У ЗАКОНУ

1. Предвиђеност у кривичном закону
2. Биће кривичног дела
3. Услови кажњивости
4. Субјект кривичног дела
5. Објект кривичног дела

ПРОТИВПРАВНОСТ

1. Појам противправности
2. Нужна одбрана
3. Крајња нужда
4. Дело малог значаја

КРИВИЦА

1. Појам и облици кривице
2. Неурачунљивост
3. Стварна заблуда
4. Правна заблуда
5. Сила и претња
6. Одговорност правних лица у кривичном праву

ОБЛИЦИ И НАЧИН ОСТВАРИВАЊА КРИВИЧНОГ ДЕЛА

1. Доношење одлуке за извршење кривичног дела
2. Припремање кривичног дела
3. Покушај кривичног дела

4. Добровољни одустанак

ВРЕМЕ И МЕСТО ИЗВРШЕЊА КРИВИЧНОГ ДЕЛА

1. Време извршења кривичног дела
2. Место извршења кривичног дела

САУЧЕСНИШТВО

1. Појам и врсте саучесништва
2. Извршилаштво и саизвршилаштво
3. Подстрекавање
4. Помагање
5. Границе одговорност и кажњивости саучесника

КРИВИЧНЕ САНКЦИЈЕ

1. Појам и врсте кривичних санкција
2. Појам и врсте казни
3. Казна затвора
4. Условни отпуст
5. Новчана казна
6. Рад у јавном интересу
7. Одузимање возачке дозволе
8. Одмеравање казне
9. Олакшавајуће и отежавајуће околности
10. Поврат
11. Ублажавање казне
12. Ослобођење од казне
13. Стварно кајање
14. Поравнање учиниоца и оштећеног
15. Одмеравање казне за кривична дела у стицају
16. Одмеравање казне осуђеном лицу
17. Урачунавање притвора и раније казне
18. Појам и врсте мера упозорења
19. Условна осуда
20. Судска опомена
21. Појам и врсте мера безбедности
22. Обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи
23. Обавезно психијатријско лечење на слободи
24. Обавезно лечење наркомана
25. Обавезно лечење алкохоличара
26. Забрана вршења позива, делатности или дужности
27. Забрана управљања моторним возилом
28. Одузимање предмета
29. Протеривање странца из земље
30. Јавно објављивање пресуде
31. Забрана приближавања и комуникације са оштећеним
32. Забрана присуствања одређеним спортским приредбама

Литература

КРИВИЧНО ПРАВО – Општи део

ПОЈАМ КРИВИЧНОГ ПРАВА И КРИВИЧНОПРАВНА ЗАШТИТА

1. Појам кривичног права

Кривично право, схваћено као део позитивног права, је систем законских правних прописа којима се у циљу заштите друштва од криминалитета одређују понашања која представљају кривична дела, прописују кривичне санкције за та дела и услови под којима се исте примењују према учиниоцима тих дела. Дакле, основна обележја кривичног права која произилазе из те дефиниције су: 1) његова заштитна функција тј. сврха кривичног права је остваривање заштитне функције тј. сузбијање криминалитета и 2) чињеница да је кривично право законско право, јер је засновано искључиво на закону. Поред тога, у теорији се истиче да је кривично право фрагментарног, супсидијарног и акцесорног карактера. Кривично право пружа заштиту само највреднијим добрима и то, по правилу, од најопаснијих облика напада на њих. Супсидијарност подразумева да кривично право ступа на сцену само када се другим гранама права не може обезбедити довољно ефикасна заштита (*ultima ratio*). Акцесорност указује да кривично право не ствара правна добра која штити већ их налази у области других грана права. До тог закључка можемо доћи и по терминологији која се користи у кривичном праву (имовина, брак, радни однос ...). Међутим, постоје добра, супротно поменути, код којих је кривичноправна заштита целовита, самостална и примарна (право на живот).

Кривично право се може посматрати и као научна дисциплина. Наука кривичног права проучава позитивно кривично право једне земље бавећи се питањем какво је постојеће кривично право (*de lege lata*) и какво би кривично право требало да буде у будућности (*de lege ferenda*).

2. Кривичноправна заштита

Кривични законик већ у члану 3. одређује основ и границе кривичноправне принуде истичући да заштита човека и других основних друштвених вредности представља основ и границе за одређивање кривичних дела, прописивање кривичних санкција и њихову примену, у мери у којој је то нужно за сузбијање тих дела.

Одређивање кривичних дела значи прописивање оних људских понашања која се у нашем друштву сматрају друштвено опасним. Друштвена опасност је, дакле, законодавни мотив инкриминације. То се остварује преко одредаба Посебног дела кривичног права и свеукупност тих дела назива се систем инкриминација. Остваривање заштитне функције кривичног права има велики значај. Прво, тиме се одређује тзв. зона кажњавања, односно одређује се у којим областима друштвених односа и до које мере се интервенише мерама кривичноправне принуде. И друго, одређивањем која се људска понашања сматрају кривичним делима, остварује се једно од основних начела кривичног права, начело законитости. Ово начело је одређено у члану 1. кривичног законика где се истиче да никоме не може бити изречена казна или друга кривична санкција за дело које пре него што је учињено законом није било одређено као кривично дело, нити му се може изрећи казна или друга кривична санкција која законом није била прописана пре него што је кривично дело учињено.

Прописивање кривичних санкција које се могу изрећи учиниоцима кривичних дела значи утврђивање тзв. система кривичних санкција, односно решавање питања које се кривичноправне мере могу уопште изрећи учиниоцу поводом учињеног дела. На овај начин остварује се други аспект, већ поменутог, начела законитости - да се учиниоцу кривичног дела може изрећи само она кривична санкција која је прописана законом.

Најзад, заштитна функција кривичног законодавства остварује се и применом кривичних санкција у законом утврђеном поступку. Та функција остварује се преко суда и у складу са одредбама садржаним у Законику о кривичном поступку.

3. Кривично законодавство Републике Србије

Кривично законодавство представља систем кривичних закона који важе у једној земљи. Дакле, то су сви закони који регулишу кривичноправну материју. Кривично законодавство Републике Србије чине Кривични законик Републике Србије, Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (у даљем тексту ЗОМУКД) и споредно кривично законодавство. Кривични законик (у даљем тексту КЗ) је подељен на општи и посебни део. Општи део регулише правила и институте који се односе на сва кривична дела, док Посебни део одређује поједина кривична дела систематизована у групе према заштитном објекту (кривична дела против живота и тела, против имовине, против слобода и права човека и грађанина итд.)

Кривичноправни статус малолетника захтева посебне одредбе материјалног, процесног и извршног законодавства. Материја малолетничког кривичног права је због тога регулисана посебним законом (ЗОМУКД) који има бројне специфичности које оправдавају њено самостално регулисање.

Споредно кривично законодавство се налази у законима који регулишу врло различите области. Реч је одређеном броју кривичних дела, која нису интегрисана у кривични законик, јер су блиско повезана са материјом коју регулише тај закон.

Општи део КЗ се примењује према свим кривичним делима без обзира да ли се она налазе у Кривичном законнику или у споредном кривичном законодавству.

ВРЕМЕНСКО И ПРОСТОРНО ВАЖЕЊЕ КРИВИЧНОГ ЗАКОНОДАВСТВА

1. Временско важење кривичног закона

Код временског важења кривичног закона важно је одредити када један закон ступа на снагу а када престаје да важи. Кривични закон, као и други закони, ступа на снагу оног дана када је то у самом закону изричито прописано. Имајући у виду специфичност материје коју овај закон регулише то време је дуже него код осталих закона. Тај период који се оставља грађанима али и правосудним органима да се упознају са новим кривичним законом може бити дужи или краћи (*vacatio legis*). Ако самим законом није одређено када закон ступа на снагу онда се примењује опште правило, тј. закон ступа на снагу осмог дана по његовом објављивању.

У вези са ступањем на снагу новог кривичног закона једно од важнијих питања јесте који ће се закон применити ако је кривично дело учињено у време важења старог закона, а у време суђења важи нови. Опште правило истиче да се примењује закон који је важио у време када је кривично дело учињено. Од овог правила предвиђен је важан изузетак који истиче да ће се применити нови закон ако је он блажи за учиниоца (обавезна ретроактивна примена закона). Уколико је нови закон строжи за учиниоца, он се ни у ком случају не може применити ретроактивно. Могуће је да се закон након извршења кривичног дела измени не само једном, већ више пута. У том случају примениће се онај који је најповољнији за учиниоца.

Посебна правила се примењују на законе са ограниченим временским трајањем. Реч је о законима који се доносе у неким специфичним ситуацијама (нпр. ванредно стање). КЗ истиче да се на учиниоца кривичног дела које је предвиђено законом са одређеним временским трајањем примењује тај закон, без обзира на то када му се суди, осим ако тим законом није друкчије одређено.

2. Просторно важење кривичног законодавства

Правила о просторном важењу кривичног закона решавају питање чији ће закон у конкретном случају бити примењен, да ли закон једне или друге државе. Свака држава, по правилу, тежи да примени сопствени кривични закон када за то постоје интереси и има услова.

Овај интерес углавном постоји када је кривично дело учињено на територији одређене земље, када је кривично дело учинио њен држављанин и када је кривично дело учињено против њених интереса или против њеног држављанина. Постоји и општи интерес свих држава да се и у ван тих случајева обезбеди примена кривичних санкција према учиниоцу кривичних дела. Због тога су у кривичном праву израђена и опште прихваћена четири принципа који решавају питања просторног важења кривичног закона. Ови принципи су: територијални, пресонални, реални и универзални.

2.1. Територијални принцип

Према територијалном принципу кривични закон се примењује на сваког ко учини кривично дело на територији државе где тај кривични закон важи. Свака држава тежи да примени своје кривично законодавство ако је кривично дело учињено на њеној територији. Према члану 6. КЗ територијални принцип представља основни принцип важења нашег кривичног законодавства, тако да се наше кривично законодавство примењује на сва кривична дела која су учињена на територији Републике Србије независно од држављанства учиниоца. Под територијом Републике Србије подразумевају се сувоземна територија, водене површине унутар њених граница, као и ваздушни простор над њима. Осим тога, српско кривично законодавство важи и за сваког ко учини кривично дело на домаћем броду, без обзира где се брод налазио у време извршења дела, као и за сваког ко учини кривично дело у домаћем цивилном ваздухоплову док је у лету, или домаћем војном ваздухопловству, без обзира где се ваздухоплов налазио у време извршења дела.

Наше кривично право предвиђа могућност да се кривично гоњење странца који је учинио кривично дело на територији Србије, под условом узајамности, уступи страном држави. У оваковом случају потребно је да странац има пребивалиште у страном држави којој се и уступа, а услов у погледу учињеног дела на нашој територији је да је за њега прописана казна затвора до десет година или кривично дело угрожавања јавног саобраћаја (члан 536. ст. 3. Законика о кривичном поступку). Изузетак од примене овог принципа предвиђа међународно јавно право, а односи се на лица која уживају потпуни дипломатски имунитет за које важи њихово национално законодавство.

2.2. Реални принцип

Наше кривично законодавство разликује две врсте реалног принципа, примарни и супсидијарни. Према примарном реалном принципу наше кривично законодавство важи за сваког (и нашег држављанина и странца) ко у иностранству учини неко кривично дело против уставног уређења и безбедности Републике Србије (изузимајући кривично дело изазивања националне, расне и верске мржње) или учини кривично дело фалсификовања новца, ако се фалсификовање односи на домаћи новац (члан 7. КЗ). У овим случајевима обавезно се примењује наше кривично законодавство чак и када је учинилац у иностранству осуђен и казну издржао. У оваквим случајевима страна судска пресуда ће се урачунати у казну коју изрекне домаћи суд.

Супсидијарни реални принцип одређује да наш кривични закон важи и за странце који у иностранству учине према нашој земљи неко друго кривично дело осим оних наведених у члану 7. КЗ или учини према нашем држављанину било које кривично дело. Потребно је да се странац затекне на територији Републике Србије или да јој буде екстрадиран.

2.3. Персонални принцип

Према персоналном принципу наше кривично законодавство важи за држављане Србије и када у иностранству учине неко друго кривично дело, осим оних наведених у члану 7. КЗ. Разлог за примену овог принципа јесте да наши држављани доласком у Србију не избегну одговорност за кривична дела учињена у иностранству, с обзиром на то да не могу бити екстрадирани.

2.4. Универзални принцип

Универзални принцип предвиђа важење нашег кривичног законодавства и за странца који према страном држави или према странцу учини у иностранству кривично дело за које се према закону земље у којој је учињено може изрећи казна затвора од пет година или тежа казна. Услови за примену универзалног принципа су да се странац затекне на нашој територији, а да не буде екстрадиран страном држави, као и да је дело кажњиво и по закону земље у којој је учињено. Суд не може изрећи тежу казну од казне коју предвиђа кривично законодавство земље у којој је дело учињено.

3. Посебни услови за примену супсидијарног реалног принципа, персоналног и универзалног принципа

Према КЗ, неће доћи до примене супсидијарног реалног принципа, персоналног и универзалног тј. кривично гоњење се неће предузети у четири случаја:

- 1) ако је учинилац потпуно издржао казну на коју је у иностранству осуђен;
- 2) ако је учинилац у иностранству правоснажном пресудом ослобођен или му је казна застарела или опроштена;
- 3) ако је према неурачунљивом учиниоцу у иностранству извршена одговарајућа мера безбедности;
- 4) ако је за кривично дело по страном закону за кривично гоњење потребан захтев оштећеног, а такав захтев није поднет.

За примену супсидијарног реалног принципа, персоналног и универзалног принципа потребно је да буде испуњен још један услов, а то је да се за кривично дело кажњава и по закону земље у којој је дело учињено. Уколико се по закону земље у којој је дело учињено не кажњава, гоњење се може предузети само по одобрењу републичког јавног тужиоца.

ПОЈАМ КРИВИЧНОГ ДЕЛА

1. Појам кривичног дела

Одређивање појма кривичног дела представља једно од најважнијих питања теорије кривичног права. Оно има више теоријски, а мање законодавни и практични значај. Са теоријског аспекта, одређивање појма кривичног дела има вишеструки правни, друштвени и криминално-политички значај. Правни значај је у томе што се на тај начин поставља општи законски основ за одређивање појединих кривичних дела, тако што свако поједино кривично дело треба да буде прописано у складу са овим општим појмом. Друштвени значај је у томе што се кроз општи појам кривичног дела одређују услови када се једно људско понашање сматра забрањеним и кажњивим и на тај начин се поставља граница између дозвољеног и недозвољеног. Криминално-политички значај одређивања општег појма кривичног дела је у његовом разграничењу од осталих облика недозвољених и кажњивих понашања, као што су привредни преступи и прекршаји. Пракса се не бави утврђивањем појма кривичног дела, већ прихвата ставове теорије о томе и тумачи законске дефиниције општег појма кривичног дела и појединих кривичних дела.

У кривичном законодавству се мање придаје значај одређивању општег појма кривичног дела, тако да највећи број законодаваца не даје законску дефиницију општег појма, већ одмах прописује поједина кривична дела са њиховим елементима. Међутим, постоје кривични закони који одређују овај појам, а то је случај и са нашим Кривичним закоником. Према њему кривично дело је оно дело које је законом предвиђено као кривично дело, које је противправно и које је скривљено. Оваква дефиниција своди се на то да је кривично дело дело човека, које је у закону одређено као кривично дело, које је противправно и које је учињено са кривицом. Општи појам кривичног дела обухвата четири елемента: радњу, предвиђеност у закону, противправност и кривицу. Дело човека као општи елемент у појму кривичног дела се рашчлањује на: радњу, последицу и узрочну везу. Такође, објект и субјект кривичног дела су

елементи који се не уносе у општи појам кривичног дела али су у блиској вези са неким од обавезних елемената.

РАДЊА КРИВИЧНОГ ДЕЛА

1. Појам и врсте радње кривичног дела

Први и најважнији елемент сваког кривичног дела је радња. Она представља вољно понашање човека којим се остварује кривично дело. Са радњом се улази у кажњиву зону, било преко кажњивих припремних радњи или кроз покушај, односно довршено кривично дело. Без радње нема кривичног дела. Радња је општи појам за све облике учествовања у извршењу кривичног дела. Она се може појавити у два основна облика - као радња извршења и као радња саучесништва. Радња извршења је увек у закону на одређени начин прописана као чињење или нечињење човека којим се врши кривично дело. Радња саучесништва се може манифестовати као саизвршилаштво, подстрекавање и помагање. Да би кривично дело постојало мора прво постојати дело (радња) човека која испуњава услове који се захтевају за радњу кривичног дела. То је законом одређено вољно понашање човека које се манифестује у спољном свету. Понашање које није вољно не може се сматрати радњом у кривичноправном смислу.

У теорији се истиче да радња има троструку улогу: основног, повезујућег и разграничавајућег елемента у општем појму кривичног дела. Као основни елемент она је виши појам који обухвата све облике испољавања кажњивог понашања и то: чињење, нечињење, умишљајну и нехатну радњу, довршену и недокончану радњу итд. Као повезујући елемент она представља главни ослонац у појму кривичног дела, док се остали елементи јављају као атрибути радње, односно услови које радња мора да испуни да би представљала конкретно кривично дело. Разграничавајућа функција радње указује у којим ситуацијама нема радње кривичног дела (извршење кривичног дела под утицајем неодољиве силе, у стању губитка свести, у случају рефлексних покрета).

У теорији се прави разлика између радње чињења и радње нечињења. Чињење је вољни телесни покрет (комисивни деликти), а нечињење вољно пропуштање телесног покрета (омисивни деликти). Кривична дела нечињења се деле на права кривична дела нечињења и неправна кривична дела нечињења. Права кривична дела нечињења су она која су у кривичном закону одређена као нечињење, и не могу се никако другачије учинити него нечињењем, тј. пропуштањем дужног чињења (нпр. непријављивање кривичног дела и учиниоца). Неправа кривична дела нечињења су по својој природи таква да се редовно врше чињењем али изузетно се могу извршити и нечињењем. Тако нпр. убиство се по правилу врши чињењем, али се исто тако може извршити и нечињењем у случајевима недавања хране детету или лекова болеснику.

За неправна кривична дела нечињења битно је да је постојала дужност на чињење, јер само пропуштање дужног чињења може бити кривично дело. Дужност на чињење може да произилази из више основа: а) из закона (обавеза родитеља да издржавају своју малолетну децу) б) из неког правног посла – уговора (нпр. уговора о доживотном издржавању), в) из неког претходног чињења којим је створена обавеза на чињење или којом је створена опасност за друго лице (нпр. када неко поведе туђе дете у шетњу, дужан је да се о њему стара док га не врати, лекар који је започео хируршку интервенцију дужан је да је заврши, лице које је ископало јаму за гашење креча или канал за воду дужно је да је затрпа или обезбеди).

Радња извршења може бити прописана алтернативно и кумулативно. У првом случају за постојање кривичног дела потребно је да је предузета само једна од више алтернативно прописаних радњи (нпр. за постојање кривичног дела злочина против човечности). У другом случају радња извршења је прописана кумулативно па је за постојање радње извршења потребно да буду остварене све прописане радње извршења (нпр. код кривичног дела непружање помоћи лицу повређеном у саобраћајној незгоди потребно је да извршилац проузрокује повреду неког лица и да га остави без помоћи).

2. Последница кривичног дела

Последница је произведена промена или стање у спољном свету. Иако радња кривичног дела увек проузрокује неку врсту последице, та последица није у свим случајевима неопходна

за постојање кривичног дела. Наиме, постоје кривична код којих последица није елемент њиховог бића, па је за постојање кривичног дела у конкретном случају не треба ни утврђивати. У том случају, чим је довршена радња довршено је и кривично дело (нпр. давање лажног исказа). То су формална или делатносна кривична дела. Само код кривичних дела код којих закон изричито захтева наступање одређене последице она је неопходна за његово наступање (нпр. убиство). Ова кривична дела се називају материјална тј. последична кривична дела.

Врсте последице су повреда и угрожавања. Повреда се може манифестовати као уништење или оштећење правом заштићеног добра. Последица кривичног дела у виду угрожавања састоји се у изазивању опасности за правно заштићено добро, у ставрању могућности да то добро буде повређено. Та опасност да дође до повреде може бити већа или мања, ближа или даља, па се у том смислу последица угрожавања диференцира на: конкретну и апстрактну опасност. Прва постоји онда ако је неко добро дошло у опасност, али до повреде није дошло, а друга ако је само настала могућност да неко добро дође у опасност, али до тога није дошло. Према томе, апстрактна опасност претходи конкретној, а конкретна опасност претходи повреди.

3. Узрочна веза

Уобичајено је да се захтева утврђивање постојања несумњиве узрочне везе између радње и последице да би кривично дело постојало. Међутим, то није случај код свих кривичних дела. Код кривичних дела која у свом законском опису немају последицу то питање се не поставља (нпр. давање лажног исказа). Код оних кривичних дела код којих је последица садржана у законском опису неопходно је издвојити и означити узрок последице.

О проблему узрочности нема изричитих одредаба у већини савремених кривичних закона, као што је случај и са нашим Кривичним закоником. У решавању питања када се људска радња може сматрати као узрок последице створено је више теорија од којих су најважније: еквивалентна теорија или теорија једнакости услова и теорија адекватне узрочности.

Еквивалентна теорија (теорија *sine qua non*) сматра узроком сваки онај услов без кога последица не би могла да наступи. Она изједначава све услове и на тај начин сувише проширује појам узрока.

Теорија адекватне узрочности полази од тога да је узрок последице онај услов који је увек, односно по правилу, подобан да произведе такву последицу. Ради се о услову који је типичан, у смислу да увек производи одређену последицу. Међутим, проблем се јавља код утврђивања узрочности у атипичним случајевима.

Иако се у теорији овом питању посвећује доста пажње, пракса га, кад се појави, доста успешно решава. При његовом решавању треба поћи од тога да се у кривичном праву не утврђује шта је све узрок последице, већ само да ли се људска радња, односно радња одређеног учиниоца, може сматрати узроком последице. При томе узрочну везу треба схватити као објективни однос између људске радње и последице независно од свести о њој оног ко чини радњу (незнање да ће проузроковати последицу не искључује постојање узрочности, мада може искључити кривицу по основу неотклоњиве стварне заблуде). Такође треба правити разлику између непосредних и посредних услова јер су ови први (кад последица настане непосредно из радње) по правилу увек узроци последице, док су посредни (који омогућују деловање још неког услова) такође услови ако су имали престижнији значај за наступање последице. (Тако нпр. ако неко пуца на другог па га само повреди, али овај ипак умре у болници јер се рана инфицирала, пуцање би било узрок смрти ако је повреда била таква да би повређени умро и да није дошло до инфекције, али није узрок ако рана није била смртоносна већ је инфекција била од одлучујућег значаја за наступање смрти).

Посебан проблем представља узрочност код кривичних дела нечињења. Постоји схватање да код ових кривичних дела, у ствари нема узрочности, јер се нечињењем не може ништа проузроковати. Међутим, овде се поставља питање шта би било ако би се предузела радња коју је неко лице било дужно да предузме, па ако се утврди да у том случају последица не би наступила. Нпр. шта би било да је лекар-хирург предузео хируршку интервенцију коју је био дужан да предузме, да ли би се на тај начин спасио живот пацијента. Најприхватљивије

становиште је оно које захтева висок степен вероватноће да би последица изостала да је лице које је било дужно да предузме одређену радњу ту радњу предузело. У том случају би постојала узрочност.

ПРЕДВИЂЕНОСТ У ЗАКОНУ

1. Предвиђеност у кривичном закону

Предвиђеност кривичног дела у закону значи да би нека радња била кривично дело она мора бити законом одређена као кривично дело тј. морају бити остварени битни елементи законског описа кривичног дела. Предвиђеност у закону има своју формалну и материјалну страну. Формалну страну, поред остварености битних елемената бића кривичног дела, чине и услови кажњивости, док материјалну страну чини друштвена опасност.

2. Биће кривичног дела

Термин биће кривичног дела означава скуп свих законских или посебних елемената одређеног кривичног дела. Оно што разликује поједина кривична дела, то су њихови посебни елементи који чине њихово биће. Дакле, свако кривично дело има своје посебне елементе по којима се разликују од других кривичних дела.

Посебни елементи су увек одређени законом и могу обухватати различите објективне и субјективне околности, што значи да обележја бића кривичног дела могу бити објективна и субјективна. У објективна обележја спадају: радња извршења, последица, предмет радње, средство, начин извршења, место и време извршења и лична својства (код кривичног дела крађе нпр. радња је одузимање, објекат радње је туђа покретна ствар итд.). У субјективна обележја спадају, пре свега, умишљај и нехат, али код појединих кривичних дела то могу бити и намера и побуда. Нпр. код кривичних дела против имовине захтева се намера прибављања противправне имовинске користи, код кривичних дела против уставног уређења потребна је намера угрожавања уставног уређења.

Нека кривична дела нису у закону дефинисана описно, навођењем њихових посебних елемената, већ су означена коришћењем одређеног појма који означава то кривично дело (нпр. код кривичног дела увреде - ко увреди другога), па се код таквих кривичних дела посебни елементи одређују теоријском анализом појма којим је конкретно кривично дело означено у закону (нпр. теоријски анализирано увреду чине изјаве или понашања којима се омаловажава или понижава друго лице).

Може се рећи да је однос између општег појма кривичног дела и бића кривичног дела однос између општег и посебног. Другим речима, биће кривичног дела представља "мост" између општег и посебног одређења и дефинисања кривичног дела, а самим тим и између општег и посебног дела кривичног права. Без остварености свих елемената бића кривичног дела нема ни остварености општег елемента предвиђености у закону, тј. нема кривичног дела уколико се неко чињенично стање не може подвести под законски опис неког кривичног дела. Дакле, биће кривичног дела произилази из законског описа неког кривичног дела.

3. Услови кажњивости

Услови кажњивости су посебни услови који не спадају у биће кривичног дела, али представљају допунске услове који су неопходни да би кривично дело постојало. Постоје две врсте услова кажњивости. Први су објективни услови кажњивости (објективни услов инкриминације), а други су лични основи искључења казне.

Објективни услов инкриминације представља додатни услов који мора бити испуњен да би кривично дело постојало. Он стоји ван бића кривичног дела и самим тим не мора бити обухваћен кривичном учиниоца кривичног дела. Тако нпр. код кривичног дела учествовање у тучи, за његово постојање, потребно је да наступила смрт неког лица или да је неко лице тешко телесно повређено. Објективни услов инкриминације има улогу да сузи криминалну зону. У нашем примеру законодавац је проценио да је опасно само оно учествовање у тучи које је довело до смрти или тешке телесне повреде. Овде смрт и тешка телесна повреда нису

последница кривичног дела и у односу на њих не сме постојати ни умишљај ни нехат јер би се онда радило о другом кривичном делу (кривично дело убиства или тешке телесне повреде).

Лични основи искључења кажњивости представљају такође додатне услове који утичу на кажњавање. Наиме, код неких кривичних дела прописује се да одређена лица неће бити кажњена иако су остварени сви елементи бића кривичног дела. Тако нпр. код кривичног дела непријављивање припремања кривичног дела предвиђено је да се неће казнити за ово кривично дело брачни друг учиниоца, лице са којим он живи у трајној ванбрачној заједници, сродник по крви у правој линији, брат или сестра и друга лица чија је кажњивост код овог кривичног дела изричито искључена.

4. Субјект кривичног дела

За сва лица која су учествовала у извршењу кривичног дела употребљава се заједнички појам - субјект или учинилац кривичног дела. С обзиром на својство у коме учествује, субјект се може појавити у извршењу дела као: извршилац, саизвршилац, помагач и подстрекач. Дакле, можемо рећи да је субјект (учинилац) кривичног дела човек, тј. физичко лице које предузима радњу извршења или радњу саучесништва.

Човек се сматра субјектом кривичног дела и када се послужи животињом, механичком или природном силом. Међутим, спорно је да ли је субјект кривичног дела и оно лице које се за извршење кривичног дела послужило другим лицем. На то питање се може потврдно одговорити само у неким ситуацијама, односно уколико су испуњени услови за постојање посредног извршилаштва (пре свега ако то друго лице не предузима вољну радњу јер је кривично дело извршило под утицајем апсолутне силе и др.).

У теорији кривичног права спорно је питање да ли субјект кривичног дела може бити правно лице. О томе су схватања у теорији подељена, а у кривичном законодавству појављују се различита решења. Може се ипак рећи да је данас све присутније мишљење које полази од тога да и правно лице може бити субјект кривичног дела, односно да је оправдано увођење кривичноправне одговорности правних лица. Осим англосаксонског права и Француске и у другим европским земљама у новије време уводи се кривична одговорност правних лица.

Наш законодавац стоји на становишту да и правно лице може бити субјект кривичног дела. Закон о одговорности правних лица за кривична дела који је донет 2008. године регулише то питање.

5. Објект кривичног дела

Кривичним законодавством штите се различите друштвене и индивидуалне вредности, а извршењем кривичног дела повређују се или угрожавају различита добра. Та добра и вредности називају се објектима кривичног дела. У теорији кривичног права врши се разликовање објекта кривичног дела на заштитни објект и на објект радње.

Заштитни објект може бити општи и групни. Под општим заштитним објектом се, у нашој теорији, подразумева оно добро, интерес, вредност или друштвени однос против којег је кривично дело управљено. Општи заштитни објекат чине основна добра човека, односно његова основна права као и она друштвена добра која су у функцији постојања и остваривања основних добра човека. Групни заштитни објект су оне вредности које се непосредно штите одређеном групом кривичних дела и он значи даљу разраду и конкретизацију општег заштитног објекта. Групним заштитним објектом се штите нпр. живот и тело човека, његове слободе и права, част и углед, здравље, имовина и др. Према групном заштитном објекту су кривична дела и груписана у поједине главе у кривичним законцима.

Објектом радње сматра се оно добро према коме се предузима радња кривичног дела и на коме се, по правилу, остварује последница дела. Оно се често назива и предмет кривичног дела. Објект радње се, такође, може поделити на: нападни и граматички објект, при чему је нападни објект онај на који је радња кривичног дела управљена и који се учињеним делом повређује, док је граматички објект предмет на којем се радња извршења кривичног дела врши. Због тога треба рећи да се нападни и граматички објект код великог броја кривичних дела подударaju.

ПРОТИВПРАВНОСТ

1. Појам противправности

Кривично дело је само оно дело које је противправно (члан 14. став 1 КЗС). Предвиђеност у кривичном закону као обавезан елемент сваког кривичног дела готово увек значи и његову противправност. Према томе, противправност постоји уколико су остварена обележја бића кривичног дела, тј. битни елементи законског описа кривичног дела. Дело не може бити противправно у кривичноправном смислу ако није предвиђено у кривичном закону као кривично дело. С обзиром на то да се предвиђеност у кривичном закону и противправност по правилу подударају, поставља се питање зашто је противправност елемент у општем појму кривичног дела. Одговор на ово питање треба тражити у основама искључења противправности, тј. у ситуацијама када је једно дело у кривичном закону предвиђено као кривично дело али упркос томе није противправно. Основи искључења противправности прописани Кривичним закоником су нужна одбрана, крајња нужда и дело малог значаја.

2. Нужна одбрана

Члан 19. став 1 КЗС прописује да није кривично дело оно дело које је учињено у нужној одбрани. Кривично дело не постоји јер је искључена противправност одбрамбене радње у стању нужне одбране (противправност је елемент сваког кривичног дела, произлази из члана 14. КЗС). Наиме, правни поредак одобрава, сагласан је да лице које предузима одбрамбену радњу у стању нужне одбране истом оствари обележја бића кривичног дела, јер у сукобу права и неправда предност треба дати праву.

Наравно, не омогућава сваки напад позивање на нужну одбрану, као што ни свака одбрана није нужна одбрана. Другим речима, да би примена овог института кривичног права била могућа, неопходно је да се испуне одређени услови у погледу предузетог напада, односно одбране.

Услови напада су следећи: 1) напад мора долазити од човека. Уколико повреду или угрожавање правног добра проузрокује животиња или природна сила, учинилац се не може позвати на нужну одбрану, али се може применити одредба о крајњој нужди. 2) Напад може бити уперен на било које правно добро (живот, телесни интегритет, слободу, имовину, част итд.). 3) Напад мора бити противправан, тј. противан правним прописима. То значи да се радње предузете у складу са правним прописима (нпр. лишавање слободе учиниоца кривичног дела од стране полицијских службеника) не могу сматрати противправним нападом у смислу нужне одбране. Треба нагласити да се поступање полиције неће сматрати противправним нападом само под условом да је предузето у складу са важећим законским прописима. У случају непоштовања истих, службене радње као што су лишавање слободе, претресање стана или лица, имају карактер противправног напада, јер својство субјекта који предузима радњу нема утицаја на њену евентуалну противправност. Околност да је у том случају овлашћено лице поступило по наређењу претпостављеног, нема значаја за квалификацију предузете радње као противправне. На пример, полицајац који добије незаконито наређење да друго лице лиши слободе, извршењем наређења поступа у складу са правилима службе, под условом да није свестан незаконитости наредбе. За лице које у овом случају треба ухапсити, његова радња има значај противправног напада, тј. има право да се брани. Овде треба направити разлику између лишења слободе невиног лица на основу законских овлашћења, што искључује нужну одбрану, од незаконитог поступања.

Кршење или непоштовање прописа од стране овлашћеног лица органа унутрашњих послова подразумева како предузимање радњи за које уопште нема законског основа, тако и прекорачење овлашћења. На пример, полицајац употребљава силу да лиши слободе лице које је затечено у време извршења кривичног дела, али истовремено чини тешку телесну повреду учиниоцу чије наношење није било неопходно. 4) Напад мора бити стваран. Уколико суд утврди да напад није предузет (учинилац је имао погрешну представу о постојању напада) или да није озбиљан, позивање на нужну одбрану није основано. У том случају, примењују се правила о стварној заблуди, односно путативној (уображеној) нужној одбрани. Типичан пример

путативне нужне одбране постоји ако лице А у намери да уплаши другог тобоже нападне лице Б, а овај мислећи да је напад стваран нанесе телесну повреду лицу А.

Услови одбране су следећи: 1) предузетом одбрамбеном радњом су остварена обележја бића неког кривичног дела. Наиме, уколико је лице које предузима одбрану одбило напад, а да није остварило обележја бића кривичног дела (нпр. померањем у страну избегло је ударце нападача), питање примене нужне одбране се не поставља. 2) Одбрана мора бити уперена против неког нападачевог правног добра. Уколико лице које предузима одбрану повреди или угрози неко правно добро трећег лица (нпр. случајног пролазника), може се позвати на крајњу нужду. 3) Одбрана мора бити истовремена са нападом, тј. мора бити предузета непосредно пре напада (нападнути не може чекати да нападач започне напад, јер би у том случају одбрана била отежана или немогућа) или за време док напад траје (напад траје од момента предузимања прве радње која се сматра нападом, све до тренутка његовог окончања). 4) Одбрана мора бити неопходно потребна. Неопходна потребна је она одбрамбена радња која је са једне стране ефикасна, тј. одбија напад, али је истовремено са друге стране и најблаже одбрамбено средство, најмање штетно по интересе нападача. Према томе, нужном одбраном треба заштитити интересе нападнутог јер је изложен противправном нападу, али истовремено етички разлози захтевају и бригу о правним добрима нападача. Његово понашање које је без сумње противправано, не даје право нападнутом да без икаквих ограничења предузима одбрану. Сврха нужне одбране није кажњавање нападача, већ адекватна заштита интереса нападнутог, правног поредка и нападача. Не може се утврдити да ли је одбрамбена радња неопходно потребна постављањем једног општег правила, које би представљало решење за све конкретне ситуације нужне одбране. Дакле, реч је о фактичком питању на које се може одговорити узимањем у обзир свих релевантних околности, и то: интензитета напада и одбране, лична својства нападача и нападнутог, одбрамбена средства која су на располагању нападнутом, однос вредности нападнутог правног добра и добра нападача итд..

Уколико нужна одбрана није неопходно потребна, а испуњени су сви остали напред наведени услови напада и одбране, учињено је прекорачење граница нужне одбране. Лице који прекорачи границе нужне одбране се не може позвати на примену овог института, јер као што је већ речено, недостаје суштински услов за његову примену. Произлази да је лице које је предузело одбрамбену радњу остварило кривично дело. Наравно, као што из текста законика произлази, околност да је у конкретном случају реч о прекорачењу нужне одбране, није без икаквог дејства у погледу кажњивања учиниоца, јер му суд казну може ублажити.

Ако је у конкретном случају до прекорачења нужне одбране дошло услед јаке раздражености или препасти изазване нападом, учинилац се може ослободити од казне (члан 19. став 3 КЗС). Ублажавање казне и ослобађање од казне су факултативног карактера, што значи да суд може али не мора применити ову одредбу Кривичног законика, јер као што исправно резонује законодавац, не заслужује сваки учинилац кривичног дела у прекорачењу нужне одбране блажу казну, односно ослобађање од казне.

3. Крајња нужда

Крајња нужда је као и нужна одбрана основ који искључује противправност поступка учиниоца, тј. искључује постојање кривичног дела. Код крајње нужде правни поредак дозвољава жртвовање једног правног добра да би се спасило друго, уз испуњење услова о којим ће у излагањима која следе бити више речено. Стање крајње нужде у кривичноправном смислу одликује опасности и отклањање опасности. У погледу опасности кумулативно морају бити испуњени следећи услови: 1) опасност може бити проузрокована како радњом човека, тако и дејством природних сила (на пример, одрон камења проузрокује опасност за животе учесника у саобраћају, због чега возач у циљу отклањања опасности за сопствени живот непрописно претиче колону возила и изазове саобраћајну незгоду) или животиње (на пример, животиња истрчи на коловоз и угрози безбедно одвијање саобраћаја); 2) Опасност може бити уперена на било које правно добро учиниоца или другог лица (живот, тело, имовину итд.); 3) Опасност мора бити нескривљена, што значи да се на крајњу нужду не може позвати лице које је са умишљајем или из нехата изазвало опасност. Ипак, лицу које је изазвало опасност, али из нехата, може се казна ублажити; 4) Опасност мора бити стварна. Уколико опасност није

стварна, не може се применити овај основ искључења противправности, али се учинилац може позвати на одредбу Кривичног законика која регулише стварну заблуду (тзв. путативна крајња нужда).

Са друге стране, услови отклањања опасности су следећи: 1) радња отклањања опасности мора бити предузета за време трајања опасности; 2) Опасност се није могла отклонити на други начин, тј. једини начин да се отклони опасност од свог добра или добра другог је остварење обележја бића кривичног дела (на пример, уколико је било могуће отклонити опасност бекством са лица места, није могућа примена крајње нужде); 3) Учињено зло не сме бити веће од зла које је претило. Једноставно речено, зло које је учињено приликом отклањања опасности мора бити мање или исто као зло које је претило. На пример, не може се дозволити да учинилац лиши друго лице живота, јер жели да отклони опасност за своју имовину, без обзира на вредност те имовине. Уколико се ипак учини веће зло од зла које је претило, постоји прекорачење граница крајње нужде. Лице које прекорачи границе крајње нужде је учинило кривично дело и биће кажњено по општим правилима. Међутим, законодавац узима у обзир пре свега психичко стање учиниоца кривичног дела који прекорачи границе крајње нужде и прописује факултативну могућност ублажавања казне, односно ослобађања од казне уколико је до прекорачења дошло под нарочито олакшавајућим околностима.

Кривични законик Србије у члану 20. став 4 прописује да нема крајње нужде ако је учинилац био дужан да се излаже опасности која је претила. Ова одредба се односи на поједине професије чије обављање подразумева одређени ризик (нпр. полицајци, ватрогасци, лекари), а њен смисао је да лица која обављају ове професије немају право да се позову на крајњу нужду уколико се нађу у опасности за време вршења професионалне дужности. Другим речима, ова лица имају обавезу да жртвују сопствена добра да би спасили туђа, али ова дужност није апсолутна. Наиме, нису дужни да се излажу опасности уколико је ризик за њихов живот или здравље већи од ризика који су они дужни да прихвате, у складу са својим професионалним обавезама (на пример, нису дужни да жртвују свој живот, уколико је извесно да ће смрт наступити).

4. Дело малог значаја

Дело малог значаја је институт кривичног права чија је сврха да се искључи постојање кривичног дела, иако је у конкретном случају учинилац остварио све посебне елементе дела прописане законом, јер се ради о безначајном делу за које гоњење и кажњавање није сврсисходно. У члану 18. став 2. КЗС су прописана три услова за примену овог института: 1) да је степен кривице учиниоца низак; 2) да су штетне последице одсутне или незнатне; 3) да општа сврха кривичних санкција не захтева изрицање кривичне санкције. Овде је потребно нагласити да степен кривице учиниоца може бити низак и код умишљајних кривичних дела (нпр. дело је остварено са евентуалним умишљајем), а не само код нехатних. Код кривичних дела код којих је последица проузрокована, она мора бити незнатна. Са друге стране, последица је одсутна код кривичних дела која немају последицу (тзв. делатносна кривична дела) и код покушаја кривичног дела. На крају, трећи услов који мора бити испуњен подразумева да општа сврха кривичних санкција, а то је сузбијање кривичних дела не захтева изрицање кривичне санкције. Другим речима, није неопходно изрицањем кривичне санкције утицати на учиниоца и потенцијалне учиниоце у циљу спречавања вршења кривичних дела. Да би се спречило да судови примењују овај институт и у погледу тешких кривичних дела, законодавац је у члану 18. став 3 КЗС прописао да се одредбе овог члана могу применити само на кривична дела за која је прописана казна затвора до пет година или новчана казна.

КРИВИЦА

1. Појам и облици кривице

Општи елементи сваког кривичног дела су радња, одређеност у закону, противправност и кривица (члан 14. КЗС). Према томе, кривица је обавезни елемент сваког кривичног дела. Осим тога, значај кривице произлази и из других одредби Кривичног законика Србије. Тако, кривица је услов за изрицање казни и мера упозорења учиниоцу кривичног дела (члан 2. КЗС),

док се са друге стране, поједине кривичне санкције (нпр. обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи) могу изрећи лицу које није скривило дело. Осим тога, степен кривице се узима у обзир при одмеравању казни као отежавајућа или олакшавајућа околност (члан 54. КЗС).

Кривица постоји ако је учинилац у време када је учинио кривично дело био урачунљив и поступао са умишљајем, а био је свестан или је био дужан и могао бити свестан да је његово дело забрањено (члан 22. став 1 КЗС). Кривично дело је учињено са кривицом и ако је учинилац поступао из нехата, уколико то закон изричито предвиђа (члан 22. став 2 КЗС). Према томе, елементи кривице су: 1) урачунљивост; 2) умишљај или нехат и 3) свест о противправности дела.

Облици (степен) кривице су умишљај и нехат. Умишљај је тежи степен кривице и он је по правилу услов за остварење кривичних дела. Супротно томе, за постојање појединих кривичних дела довољан је и нехат као блажи облик кривице (казна за нехатна дела је блажа). Умишљај може бити директни и евентуални. Кривично дело је учињено са директним умишљајем када је учинилац био свестан свог дела (свестан обележја бића тј. посебних елемената дела) и хтео (желео) његово извршење (члан 25. КЗС). На пример, учинилац нишани у правцу оштећеног који се налази у непосредној близини и испаљује велики број хитаца у виталне делове тела, лишвавајући га на тај начин живота. Уколико је учинилац био свестан да може учинити дело па је на то пристао, облик кривице је евентуални умишљај (члан 25. КЗС). На пример, проузрокује пожар на стамбеном објекту свестан свог дела и желећи његово извршење. При томе, није хтео да лиши живота лица која су се затекла у објекту, али је у односу на њихову смрт био равнодушан тј. пристао је на то.

Нехат може бити свесни и несвесни. Свесни нехат постоји уколико је учинилац био свестан да може учинити дело (елеменат свести је исти као код евентуалног умишљаја), али је олако држао да до тога неће доћи или да ће то моћи да спречи (члан 26. КЗС). Код овог облика кривице учинилац олако држи да због околности конкретног случаја последица неће наступити (на пример, у раним јутарњим сатима претиче у непрегледној кривини, уверен да из супротног смера неће наићи возило, јер у то доба дана на том путу у саобраћају учествује веома мали број возила) или олако држи да ће је он моћи спречити (у поменутом примеру учинилац је уверен да ће с обзиром на ширину коловоза и возачко искуство успети да избегне саобраћајну незгоду, уколико возило из супротног смера ипак наиђе). Према томе, важно је нагласити да олако држање код свесног нехата мора бити засновано на конкретним околностима (ширина коловоза, ниска фреквенција саобраћаја), што значи да уколико се учинилац у конкретном случају поуздао у срећу или неке неодређене околности треба узети да је облик кривице евентуални умишљај. Разграничење евентуалног умишљаја и свесног нехата је један од најтежих проблема кривичног права. Нема општег правила на основу кога је могуће утврдити пристајање на последицу односно олако држање учиниоца, већ то чине судови узимајући у обзир све релевантне околности конкретне кривичне ствари.

Несвесни нехат постоји уколико учинилац није био свестан да својом радњом може учинити дело, али је према околностима и личним својствима био дужан и могао бити свестан те могућности (члан 26. КЗС). Дужност предвиђања последице постоји уколико би просечан човек у околностима конкретном случаја био свестан могућности проузроковања последице. Са друге стране, несвесни нехат подразумева и испуњење субјективног елемента, тј. да је учинилац с обзиром на лична својства (узраст, животно и професионално искуство, психофизичке особине итд.) могао да буде свестан могућности проузроковања последице кривичног дела. На пример, дело је учињено са несвесним нехатом уколико учинилац за време чишћења оружја испали хитац и проузрокује смрт неког од присутних лица.

На крају, треба рећи да уколико неко лице оствари посебне елементе дела случајно (није био дужан и није могао да предвиди наступање забрањене последице), његово дело се не може квалификовати као кривично дело јер није скривљено, тј. није учињено са умишљајем или нехатом.

2. Неурачунљивост

Неурачунљивост је основ који искључује кривицу, односно кривично дело. Урачунљивост учиниоца се у кривичном поступку претпоставља, док се неурачунљивост утврђује уз помоћ вештака, уколико постоји сумња у њено постојање. Неурачунљив је учинилац који услед душевне болести, привремене душевне поремећености, заосталог душевног развоја или друге теже душевне поремећености није могао да схвати значај свог дела или није могао да управља својим поступцима (члан 23. став 2 КЗС).

Према томе, постоје четири биолошка основа неурачунљивости. У душевна обољења се у психијатрији сврставају психозе, епилепсија, параноја, шизофренија итд.. Привремена душевна поремећеност постоји код психофизички здравих лица, услед спољашњих или унутрашњих фактора (глад, жеђ, афектно стање, конзумирање алкохола или дрога). Заостали душевни развој одликује несклад између узраста лица и степена психичког развоја тј. интелигенције. Законодавац биолошким основом неурачунљивости сматра и друге теже душевне поремећености, које се не могу сврстати у три претходно наведена биолошка основа (нпр. психопатије).

Психолошки основ неурачунљивости је немогућност схватања значаја свога дела (неспособност за расуђивање) или немогућност управљања својим поступцима (неспособност за одлучивање). Треба нагласити да су и биолошки и психолошки услови постављени алтернативно, што значи да је за неурачунљивост довољно да буде остварен један од четири наведена биолошка основа и један од два психолошка основа.

Неурачунљивост се утврђује у односу на време када је дело учињено. То значи да неурачунљивост која настане после извршеног дела није од значаја за утврђивање неурачунљивости као основа који искључује кривицу, али може имати значај за кривични поступак (у смислу његове обуставе).

Уколико је услед неког од биолошких основа неурачунљивости способност учиниоца да схвати значај свог дела или да управља својим поступцима битно смањена, кривица учиниоца није искључена, али се може блаже казнити (члан 23. став 3). Према томе, битно смањена урачунљивост је основ за ублажавања казне. Битно смањену урачунљивост треба разликовати од обично смањене урачунљивости, која у кривичном праву има значај олакшавајуће околности коју суд узима у обзир приликом одмеравања казне.

Изузетак од правила да је није скривљено дело лица које у време извршења кривичног дела није могло да схвати значај свог дела или да управља својим поступцима је скривљена неурачунљивост. Овај институт кривичног права постоји уколико: 1) учинилац себе доведе у стање неурачунљивости употребом алкохола, дрога или на други начин; 2) потребно је утврдити да је непосредно пре довођења у стање неурачунљивости код учиниоца постојао умишљај или нехат у односу на остварење кривичног дела.

3. Стварна заблуда

Стварна заблуда је основ који искључује кривицу учиниоца, односно кривично дело. Постоје две врсте стварне заблуде: заблуда о обележјима бића кривичног дела и заблуда о основама који искључују постојање кривичног дела. Стварна заблуда о обележјима бића кривичног дела подразумева да код учиниоца не постоји свест о стварним околностима које су посебни елементи кривичног дела (нпр. заблуда о радњи извршења, последици, узрочном односу, начину извршења, средствима извршења, месту или времену извршења, итд.). На пример, учинилац може бити у заблуди у погледу узраста оштећеног, јер је код појединих кривичних дела узраст обележје бића (нпр. кривично дело обљуба са дететом). Уколико је учинилац у заблуди у односу на неку стварну околност која би да постоји искључила постојање кривичног дела, окривљени се може позвати на стварну заблуду о основама који искључују постојање кривичног дела. Типичан пример је путативна нужна одбрана код које учинилац погрешно држи да постоји напад као услов за примену овог института.

Дејство стварне заблуде зависи од тога да ли је у конкретном случају реч о отклоњивој или неотклоњивој заблуди. Стварна заблуда је неотклоњива ако учинилац није био дужан и није могао да избегне заблуду у погледу неке стварне околности која представља обележје бића

кривичног дела или у погледу неке стварне околности која би, да је заиста постојала, чинила дело дозвољеним (члан 28. став 2 КЗС). Неотклоњива стварна заблуда искључује умишљај и нехат учиниоца, што значи да дело учињено у неотклоњивој стварној заблуди није скривљено, тј. није кривично дело (члан 28. став 1). Отклоњива стварна заблуда је по својој природи нехатна, тј. подразумева да је учинилац био дужан и могао да буде свестан стварних околности, због чега отклоњива заблуда искључује само постојање умишљаја. Другачије речено, ако је учинилац био у стварној заблуди услед нехата, постојаће кривично дело учињено из нехата кад закон такво кривично дело предвиђа (члан 28. став 3 КЗС).

4. Правна заблуда

Разлог постојања одредбе о правној заблуди треба тражити у неспорној чињеници да се од грађана не може очекивати да познају све одредбе кривичног законодавства. Лице које се налази у правној заблуди нема свест о правној забрањености учињеног дела. На пример, учинилац не зна да је радња коју предузима у закону прописана као кривично дело или зна за норму али је погрешно тумачи (директна правна заблуда). Међутим, правна заблуда постоји и уколико је учинилац у заблуди у погледу неког основа који искључује противправност (учинилац не зна да је дело које чини противправно). На пример, погрешно сматра да нешто представља основ који искључује противправност (погрешно сматра да је дозвољена нужна одбрана на нужну одбрану). Овде је реч о индиректној правној заблуди. Код стварне заблуде у погледу околности које искључују противправност, заблуда се односи на неку стварну околност која би да постоји искључила постојање кривичног дела (на пример, учинилац не зна да напад као услов за примену нужне одбране није предузет). Супротно томе, код правне заблуде у погледу основа који искључују противправност учинилац је свестан свих стварних околности, али не зна значај тих околности у кривичном праву. Овде је потребно нагласити да и у случају директне и у случају индиректне правне заблуде постоји погрешна представа учиниоца о правној забрањености дела.

Правна заблуда је основ који искључује кривицу, односно постојање кривичног дела уколико је неотклоњива (члан 29. став 1 КЗС). Кривица је искључена јер код учиниоца нема свести о противправности дела, која је као што је већ речено, елеменат кривице (поред урачунљивости и умишљаја или нехата). Правна заблуда је неотклоњива ако учинилац није био дужан и није могао да зна да је његово дело забрањено (члан 29. став 2 КЗС). Учиниоцу који није знао да чини забрањено дело, али је био дужан и могао да зна, казна се може ублажити (члан 29. став 3 КЗС). Према томе, отклоњива заблуда је факултативан основ за ублажавање казне.

5. Сила и претња

Уколико неко лице оствари обележја бића кривичног дела под утицајем силе, правна квалификација његовог дела зависи од тога да ли је у конкретном случају сила била недољива (апсолутна) или одољива (компулсивна). Наиме, ако је употребљена сила недољива, тј. лице према коме је употребљена јој се није могло супротставити, искључено је постојање кривичног дела, јер недољива сила искључује могућност предузимања вољне радње, а само се вољна радња сматра радњом у кривичноправном смислу (на пример, лице А гурне лице Б које у паду повреди лице Ц). Према томе, апсолутна сила је основ који искључује постојање кривичног дела. Као извршилац (посредни) кривичног дела сматраће се лице које је применило недољиву силу (члан 21. став 3 КЗС).

У случају употребе одољиве силе принуђено лице није лишено могућности доношења и реализовања одлуке, као што је то случај код недољиве силе, али је одлука ипак донета под утицајем употребљене силе. Другим речима, радња предузета под утицајем одољиве силе је вољна радња, али је истовремено неспорно да воља учиниоца није у потпуности слободна. У нашем кривичном законодавству, уколико је кривично дело извршено под дејством компулсивне силе, учиниоцу се казна може ублажити (члан 21. став 2 КЗС).

Претња је стављање у изглед неког зла лицу које се принуђава да учини кривично дело. Зло које се ставља у изглед мора бити озбиљно и могуће са становишта лица коме се прети. На

пример, претња пиштољем играчком се квалификује као стављање у изглед озбиљног и могућег зла, јер лице коме се прети не зна да није употребљено право оружје. Остварење претње мора у већој или мањој мери зависити од лице које прети, јер се у супротном може говорити о упозорењу. Према члану 21. став 2 КЗС, ако је кривично дело учињено под дејством претње, учиниоцу се казна може ублажити. Према томе, претња је као и компулсивна сила факултативни основ за ублажавање казне.

6. Одговорност правних лица у кривичном праву

Одговорност правних лица у кривичном праву регулисана је Законом о одговорности правних лица за кривична дела. Овај закон предвиђа да правно лице може одговарати за кривична дела из посебног дела Кривичног законика и других закона, ако су испуњени услови за одговорност правног лица предвиђени овим законом (члан 2). Правно лице одговара за кривично дело које у оквиру својих послова, односно овлашћења учини одговорно лице у намери да за правно лице оствари корист. Одговорност правног лица постоји и ако је због непостојања надзора или контроле од стране одговорног лица омогућено извршење кривичног дела у корист правног лица од стране физичког лица које делује под надзором и контролом одговорног лица (члан 6). Према томе, одговорност правног лица заснива се на кривици одговорног лица. Правном лицу се за кривично дело могу изрећи следеће кривичне санкције: 1) казна (новчана казна и престанак правног лица); 2) условна осуда; 3) мере безбедности.

ОБЛИЦИ И НАЧИН ОСТВАРИВАЊА КРИВИЧНОГ ДЕЛА

Пре него што учинилац предузме радњу извршења кривичног дела могуће је да предузме делатности које доприносе извршењу кривичног дела, које олакшавају његово извршење, али се у садржајном смислу не могу подвести под радњу извршења. У том случају ради се о припремању кривичног дела као једној физички уочљивој активности. Такође, пре него што се започне са припремањем кривичног дела као могући стадијум може се јавити и доношење одлуке да се кривично дело изврши што би била једна психичка активност која је невидљива у спољном свету. Постоје ситуације и када кривично дело остаје некомплетно, када учинилац оствари само један његов део нпр. предузме радњу извршења али је не доврши или је доврши а последица не наступи (покушај кривичног дела). Према томе, могуће је разликовати четири могуће фазе у остварењу кривичног дела. То су: доношење одлуке, припремне радње, покушај и довршено кривично дело. Све ове фазе нису обавезне нити увек присутне код извршења кривичног дела, већ нека од њих може и да изостане. Тако нпр. извршилац некад приступи извршењу дела без икаквих припрема. Код нехатних кривичних дела не постоји стадијум доношења одлуке за извршење дела, а код неких кривичних дела нема покушаја, јер се дело сматра свршеним чим је радња извршења предузета.

1. Доношење одлуке за извршење кривичног дела

Доношење одлуке је први могући стадијум у остваривању кривичног дела. У овој фази извршилац само доноси одлуку о извршењу кривичног дела, али још не приступа њеној реализацији. У питању је само један мисаони процес будућег извршиоца кривичног дела. За овај стадијум извршења кривичног дела се не кажњава, пошто могући извршилац још ништа није предузео у правцу остварења те одлуке, а сама одлука не значи да ће она бити и остварена. И у ситуацији када би та одлука била саопштена, нема места кажњавању, јер могући извршилац није предузео никакву радњу, а самим тим није никакво добро нити повредио нити угрозио. Међутим, ако би саопштавање намере да се изврши кривично дело имало карактер претње могло би да постоји неко кривично дело (угрожавање сигурности, принуда и др.), наравно ако постоје елементи тог кривичног дела.

Разлози за некажњавање за доношење одлуке су бројни. Прво, доношење одлуке представља један психолошки, мисаони процес који се тешко може доказати. Док одлука не буде саопштена или на други начин манифестована у спољном свету, она не може бити сазната, па према томе, не може бити ни предмет кривичноправне репресије. И друго, кажњавањем за

доношење одлуке законодавац би напустио идеју хуманости и афирмацију основних принципа кривичног права, а нарочито принципа легалитета као врхунског начела које гарантује сигурност грађана.

2. Припремање кривичног дела

Припремање кривичног дела је, такође, спорно са становишта његовог кажњавања. Наиме, учинилац код припремних радњи не предузима радњу извршења кривичног дела већ неке друге радње којима само олакшава извршење кривичног дела. У кривичном праву се, углавном, наглашава изузетност њиховог кажњавања и истиче да је то оправдано само када је у питању велика вредност заштитног објекта, високи интензитет његовог угрожавања и када се ради о умишљајном припремању. Кривични законик Републике Србије је начелно стао на становиште, кроз најновија законска решења, да за припремне радње не треба кажњавати, али код неких кривичних дела, због њихове тежине, прописано је кажњавање за припремне радње. Законодавац то чини на два начина, и то у оба случаја у посебном делу код појединих кривичних дела.

Први начин је да поједине, одређене припремне радње пропише као самостално кривично дело (нпр. кривично дело прављење, набављање и давање другом средства за фалсификовање из члана 227. КЗ, договор за извршење кривичног дела из члана 345. КЗ, израђивање и набављање оружја и средстава намењених за извршење кривичног дела из члана 347. КЗ и др.). Овде се формално и не ради о припремним радњама јер их је законодавац подигао на ранг радње извршења.

Други начин је прописивање кажњавања припремања као фазе у остваривању неког кривичног дела. Наиме, законодавац је код одређених кривичних дела прописао да је припремање тог кривичног дела кажњиво. Такав је случај код кривичних дела против уставног уређења и безбедности Србије. У том случају припремање се појављује као кажњиви стадијум кривичног дела о коме се ради. Посебан проблем овде представља како одредити у чему се састоје припремне радње. Овај начин кажњавања није био споран раније када је постојала одредба о припремним радњама у општем делу као једна оквирна дефиниција припремних радњи која се могла применити за сва кривична дела код којих је законодавац предвидео кажњавање припремања као стадијума у извршењу кривичног дела. Међутим, данас те одредбе нема у општем делу КЗ чиме је законодавац хтео да нагласи изузетност кажњавања за припремне радње. Али је зато неопходно да код кривичних дела код којих пропише кажњавање и за припремне радње наведе и у чему се то припремање састоји. Да би се знало које се припремне радње сматрају кажњивим код кривичних дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије законодавац је у једном заједничком члану (члан 320. став 2) на уопштен начин навео шта представља припремање тих кривичних дела. КЗ прописује да се у том случају узимају у обзир следеће припремне радње: 1. набављање или оспособљавање средстава за извршење кривичног дела, 2. отклањање препрека за извршење кривичног дела, 3. договарање, планирање или организовање са другим извршења кривичног дела, 4. предузимање других радњи којима се остварују услови за непосредно извршење кривичног дела (а које не представља радњу извршења). Уз ове четири групе законодавац додаје и један облик припремних радњи који је специфичан за ова кривична дела а то је упућивање или пребацивање на територију Србије лица или оружја, експлозива, отрова, опреме, муниције или другог материјала ради извршења једног или више кривичних дела из ове главе (члан 320. став 3).

3. Покушај кривичног дела

Покушај је умишљајно започињање извршења кривичног дела при чему није наступила последица која је била обухваћена умишљајем учиниоца. Радња извршења се сматра започетом чим је извршилац предузео било коју од делатности која је у опису бића кривичног дела означена као радња извршења.

Покушја, дакле, има три конститутивна обележја. Прво, битно је да је предузета радња извршења кривичног дела. Друго, да је та радња предузета са умишљајем. И треће, да последица није наступила. До изостанка последице може да дође из два разлога: или извршилац није довршио радњу извршења па последица није могла да наступи или је он радњу извршења довршио али последица из неких других разлога није наступила. С обзиром на ове две могућности прави се разлика између несвршеног и свршеног покушаја. Код првог је радња извршења остала недовршена, а код другог је радња довршена, али је нешто друго утицало да последица није наступила. Ово разликовање је од значаја нарочито ако дође до добровољног одустанка од покушаја.

Покушај је кажњив код тежих кривичних дела тј. према ставу законодавца код кривичних дела за која се може изрећи затвор од пет година или тежа казна. Изузетно, покушај може бити кажњив и код лакших кривичних дела ако је то изричито прописано у КЗ. Кривични закон прописује да ће се учинилац за покушај казнити казном прописаном за то кривично дело или ублаженом казном. Дакле, покушај представља факултативни основ за ублажавање казне.

Наш законодавац познаје и категорију неподобног покушаја. Неподобан покушај постоји када учинилац кривичног дела покуша да изврши кривично дело неподобним средством или према неподобном предмету. Дакле, кривично дело није било могуће довршити или због неподобности средства извршења (нпр. покушај тровања материјом која није отровна) или због неподобности објекта (нпр. покушај убиства лица које је већ мртво). Неподобан покушај представља факултативни основ за ослобођење од казне.

Код покушаја је могућ и случај да иако није дошло до последице која је обележје покушаног кривичног дела, настане нека друга лакша последица која је обележје неког другог кривичног дела (нпр. код покушаја убиства није дошло до смрти али је настала тешка телесна повреда). У овом случају узима се да постоји само покушај тежег кривичног дела а чињеница да је кроз покушај тежег дела остварено неко лакше узима се као отежавајућа околност приликом одмеравања казне.

4. Добровољни одустанак

Добровољни одустанак од извршења кривичног дела постоји кад у току извршења дела учинилац одустане од довршења започетог кривичног дела. Одустанак је добровољан ако је учинилац био свестан да дело може да доврши али је својом вољом одустао од довршења. Није битно за постојање добровољног одустанка из којих побуда је учинилац одустао (нпр. страх да ће бити откривен и кажњен, кајање, сажаљење према жртви и сл.). Али је битно да је одлуку донео сам, под утицајем унутрашњих мотива, а не под утицајем спољних околности. Уколико је учинилац одустао од довршења започетог кривичног дела због тешкоћа на које је наишао или могао да изврши обијање или је неко наишао или му се само учинило да неко иде), неће постојати добровољни одустанак, јер учинилац није својом вољом одустао од извршења кривичног дела, већ је на то био приморан. Исто тако, свако одустајње од извршења започетог дела не мора да значи и дефинитивно напуштање идеје да се то дело у будућности ипак изврши. Стога привремени прекид извршења не спада у добровољни одустанак, већ само коначна одлука да се започето дело никада више не доврши, представља добровољни одустанак.

КЗ садржи изричиту одредбу по којој се неће сматрати да постоји добровољни одустанак уколико учинилац кривично дело није довршио због околности које онемогућавају или знатно отежавају извршење кривичног дела. Добровољност је искључена и онда када је учинилац сматрао да такве околности постоје (члан 32. став 2.).

Учинилац може одустати од извршења кривичног дела и у стадијуму тзв. несвршеног и свршеног покушаја. Тако, ако је учинилац одлучио да одустане, а налази се у стадијуму несвршеног покушаја (радња још није довршена) довољно је да само прекине радњу извршења па до последице неће доћи. Ако се већ налази у стадијуму свршеног покушаја (радња је свршена, али последица још није наступила), онда је потребно да учинилац спречи наступање последице (бацио је жртву-непливача у воду па онда скочио и спасио је).

Неће постојати добровољни одустанак ако учинилац није успео да спречи последицу јер је кривично дело у таквом случају већ свршено, чак и када је предузео све што је било у његовој моћи да спречи њено наступање.

По нашем Кривичном законнику добровољни одустанак је околност која има значај факултативног основа за ослобођење од казне. Ово значи да суд учиниоца, који је одбровољно одустао, може да казни за то дело прописаном казном, може да му ублажи казну (што је могуће увек када је прописана могућност ослобођења од казне) или да га ослободи казне. Ако је учинилац који је одбровољно одустао при свом деловању извршио и неке друге радње које чине неко друго самостално кривично дело, он ће се за то дело казнити.

ВРЕМЕ И МЕСТО ИЗВРШЕЊА КРИВИЧНОГ ДЕЛА

1. Време извршења кривичног дела

Одређивање времена када је једно кривично дело извршено значајно је из следећих разлога: 1. ради утврђивања који је кривични закон важио у време извршења кривичног дела; 2. ради утврђивања кривице учиниоца; 3. да ли је учинилац у том времену био пунолетан или малолетан; 4. да ли је наступила застарелост кривичног гоњења; 5. време извршења кривичног дела може да буде обележје кривичног дела код неких кривичних дела (нпр. нека кривична дела добијају тежи вид ако су учињена за време рата или у случају непосредне ратне опасности).

Разликују се три теорије: теорија делатности, теорија последице и теорија јединства. По теорији делатности сматра се да је кривично дело извршено у време предузимања радње извршења. Према теорији последице сматра се да је дело извршено у време када је последица наступила. Док по теорији јединства сматра се да је кривично дело извршено како у време предузимања радње, тако и у време наступања последице.

Наш Кривични законик прихвата теорију делатности по којој је кључни моменат када је учинилац предузео радњу извршења. То значи да је кривично дело извршено у време када је учинилац радио или био дужан да ради, без обзира на то када је последица наступила. Када је у питању саучесник за њега се као време извршења кривичног дела узима време када је он радио или био дужан да ради. Код продуженог кривичног дела као време извршења узима се моменат предузимања последње радње која улази у састав продуженог кривичног дела. Код трајних кривичан дела битан је моменат када је довршена радња извршења.

2. Место извршења кривичног дела

Одређивање места извршења кривичног дела важно је са гледишта кривичног права из више разлога. Прво, према месту извршења кривичног дела утврђује се просторно важење кривичног закона (кривични закон се примењује када је кривично дело учињено на територији те државе). Друго, према месту извршења кривичног дела одређује се месна надлежност суда, и треће, место извршења дела може бити обележје код неких кривичних дела (нпр. код кривичног дела повреда обезбеђења државне границе).

Одређивање места извршења кривичног дела не представља проблем ако су се извршне радње и наступање последице догодиле на истом месту. Међутим, ако је радња извршена на једном месту, а последица наступила на другом месту, поставља се питање које место у овом случају треба сматрати местом извршења кривичног дела. За одређивање места извршења кривичних дела постоје, такође, три теорије: теорија делатности, теорија последице и теорија јединства. По теорији делатности узима се као место извршења оно место где је учинилац радио, односно био дужан да ради, без обзира где је наступила последица. По теорији последица узима се да је место извршења оно место где је последица наступила, без обзира на то где је учинилац предузео радњу извршења. По теорији јединства као место извршења кривичног дела узима се како место где је учинилац предузео, односно пропустио чињење, тако и место где је последица наступила.

Наш КЗ усваја теорију јединства тако да се сматра да је кривично дело учињено како у месту где је извршилац радио или био дужан да ради, тако и у месту где је у целини или делимично наступила последица кривичног дела.

У случају припремних радњи и покушаја, као места извршења се сматрају како место где је учинилац радио или био дужан да ради, тако и место где је према његовом умишљају последица требало да наступи. Када је у питању саучесник за њега се као место извршења кривичног дела узима, поред места где је радња извршења предузета, и место на коме је он предузео радњу саучесништва.

САУЧЕСНИШТВО

1. Појам и врсте саучесништва

Саучесништво постоји када у остварењу једног кривичног дела учествује више лица. Они се сви сматрају учиниоцима тог дела, а због заједничког учествовања у његовом остваривању називају се саучесницима. Они у том делу могу да учествују на различите начине због чега се и разликују различити облици саучесништва. У том смислу прави се разлика између извршилаштва (и саизвршилаштва), подстрективања и помагања, па се доследно томе као субјекти појављују: извршилац (и саизвршилац), подстрекач и помагач. Извршилац је лице које својом радњом извршава кривично дело, односно које производи последицу кривичног дела (саизвршиоци постоје ако више лица заједнички извршавају кривично дело), подстрекач је лице које наводи другог да изврши кривично дело, а помагач помаже извршиоцу да изврши кривично дело. Сви они представљају саучеснике у учињеном делу, а њихово заједничко деловање назива се саучесништвом. Ово је шире схватање појма саучесништва. У ужем смислу појам саучесништва обухвата само подстрекаче и помагаче, али не и извршиоца или саизвршиоце. Доследно томе, код ширег схватања појам саучесништва говори о свим наведеним учесницима као саучесницима, док код ужег схватања појма саучесништва обично се каже извршилац кривичног дела и његови саучесници. Због тога ако се говори о саучесништву треба увек имати у виду да ли је у питању саучесништво у ужем или у ширем смислу, што увек треба нагласити.

2. Извршилаштво и саизвршилаштво

Извршилац је лице које извршава кривично дело тако што предузима радњу извршења и њоме производи забрањену последицу. У појединим случајевима у извршењу може да учествује и више извршилаца који заједнички врше радњу извршења или предузимајући поједине делатности које улазе у састав радње извршења (на пример, код кривичног дела крађе саизвршиоци заједнички врше одузимање ствари, или код кривичног дела разбојништва један примењује силу или претњу, а други одузима ствари, јер код овог кривичног дела обе ове делатности улазе у састав радње извршења). У неким случајевима саизвршиоци који су се договорили да изврше кривично дело поделе међусобно улоге тако да само неки учествују у радњи извршења, док други врше неке друге радње (на пример један одузима ствари, а други чува стражу да неко не наиђе). То отвара питање шта је критеријум да се неко сматра саизвршиоцем. Према једном схватању, саизвршиоци су само они учесници који учествују у радњи извршења, а они који су вршили неке друге радње су саучесници (у ужем смислу) – обично помагачи. Према другом схватању, саизвршиоци су сви они који учествују у остварењу дела који то дело схватају као своје тј. имају и неки свој интерес у остварењу дела без обзира на то које радње конкретно предузимају, а нису саизвршиоци они који у делу учествују као у туђем делу тј. хоће да другом помогну (чак и ако су учествовали у радњи извршења). Према трећем схватању, саизвршиоци су сви који су учествовали у радњи извршења, а исто тако и они који су предузимали неке друге радње, али су дело схватили као своје (на пример, сви који врше одузимање ствари, али и они који чувају стражу ако је постојао договор да украдене ствари поделе).

Наше кривично законодавство усваја ово треће схватање предвиђајући да "ако више лица, учествовањем у радњи извршења са умишљајем или из нехата заједнички изврше кривично дело или остварујући заједничку одлуку другом радњом са умишљајем битно допринесу извршењу кривичног дела, свако од њих казниће се казном прописаном за то дело".

Да би заједничко вршење кривичног дела могло да се сматра као саизвршилаштво – морају бити испуњена два услова: мора бити учињено заједничко дело и мора постојати код

саизвршилаца свест о заједничком деловању. Што се тиче виности код саизвршилаца може постојати како умишљај, тако и нехат. При томе је могуће да сви поступају са умишљајем или сви из нехата, али је могуће и да неки од саизвршилаца делују са умишљајем, док други поступају из нехата (на пример, два радника заједнички бацају греду са крова при чему један види да доле стоји човек кога жели да повреди (поступа са умишљајем), док други није видео да доле има некога (поступа из нехата).

За саизвршиоце важи иста прописана казна, док одмерена казна (зависно од олакшавајућих и отежавајућих околности) може бити неједнака.

3. Подстрекавање

Подстрекавање, као облик саучесништва, постоји кад неко наводи другога да учини кривично дело. Под навођењем се подразумева утицање на другог да донесе одлуку да изврши кривично дело. Радње којима се то чини могу бити различите, на пример, наговарање, убеђивање, саветовање, наређивање, молба, обећање награде и свака друга делатност којом се може утицати на доношење одлуке да се изврши кривично дело. Чак и привидно одвраћање којим се у ствари даје идеја другога да изврши кривично дело, може бити начин подстрекавања. Подстрекавање треба да буде управљено на одређено лице као потенцијалног извршиоца дела или на одређени круг лица. Обраћање неодређеном броју лица (на пример, на масовном скупу, преко радија или телевизије или путем штампе) не представља подстрекавање, али може имати карактер пропаганде која под одређеним условима може представљати кривично дело. Подстрекавање мора да се односи на одређено кривично дело, па нема подстрекавања ако се навођење односи на вршење кривичних дела уопште, што може бити кажњиво, али није подстрекавање као облик саучесништва. За постојање подстрекавање неопходно је да подстрекач зна кога подстрекава док подстрекнути обично зна ко га је подстрекао, али не мора то знати, тако да је подстрекавање могуће и путем анонимног телефонског позива или анонимним писмом. Подстрекавањем се изазива код другог одлука да изврши кривично дело, па стога не може постојати подстрекавање ако се подстрекнути већ одлучио да учини кривично дело (у таквом случају навођење може имати карактер охрабривања као облик психичког помагања). Ипак, овакво охрабривање може имати карактер подстрекавања, ако одлука коју је подстрекнути већ донео није још била учвршћена тј. ако је постојало колебање. Учвршћивање одлуке може представљати подстрекавање, јер се њиме у оваквом случају доприноси дефинитивној одлуци. Стога се може рећи да код подстрекавања постоји изазивање или учвршћивање одлуке код другог да изврши кривично дело.

Подстрекавање може бити непосредно или посредно зависно од тога да ли подстрекач директно утиче на другог или то чини преко другог, тј. подстрекава неког да он подстрекне другог. Ако више лица подстрекава исто лице на извршење истог кривичног дела, они се појављују као саподстрекачи.

Подстрекавање по свом резултату може бити успело и неуспело. Успело је ако подстрекнути изврши кривично дело на које је подстрекаван или га бар делимично оствари извршивши покушај тог кривичног дела. Насупрот томе, подстрекавање је неуспело ако није дошло до извршења кривичног дела на које се подстрекавање односило, без обзира на то како је до тога дошло тј. да ли зато што подстрекач није успео да наговори подстрекнутог или што овај није успео да изврши кривично дело, или је од намере његовог извршења одустао.

У погледу виности за подстрекавање се тражи умишљај подстрекача. Може се замислити и нехатно подстрекавање (на пример, неко прича пред другим да његов пријатељ има много новца и да га држи на одређеном месту и тиме нехатно изазове одлуку код овога да изврши крађу), али овакво подстрекавање није кажњиво.

За подстрекавање (ако је оно успело) подстрекач се кажњава казном прописаном за кривично дело које је учињено. За њега важи иста прописана казна као и за извршиоца, али одмерена казна подстрекачу, зависно од олакшавајућих или отежавајућих околности, може бити мања или већа од оне која буде одмерена извршиоцу.

За неуспело подстрекавање подстрекач се не кажњава, али ако се неуспело подстрекавање односило на кривично дело чији је покушај по закону кажњив, за неуспело подстрекавање ће се казнити. У том случају се неуспели подстрекач кажњава као за покушај

кривичног дела, а то значи да ће се казнити казном прописаном за то кривично дело или ублаженом казном.

4. Помагање

Помагање, као облик саучесништва састоји се у пружању помоћи другоме да изврши кривично дело. За разлику од подстрекавања помагач не доприноси извршиоцу да донесе одлуку да изврши кривично дело, већ му помаже да донету одлуку о томе оствари. И помагање се мора односити на одређено лице и на извршење одређеног кривичног дела. Ако би се пружање помоћи односило на вршење кривичних дела уопште (на пример, давање алата за обијање) такво деловање (иако кажњиво као посебно кривично дело) не би се могло сматрати као помагање. Помагач, дакле, мора знати извршиоца тј. мора знати коме помаже, али помогнути (иако најчешће зна) не мора знати ко му помаже (на пример, неко пошаље другоме, за кога зна да намерава да изврши кривично дело, оружје, али овај не зна ко му је то послао).

Помагање може да се изврши на разне начине односно различитим радњама. У том смислу прави се разлика између физичког (материјалног) и психичког помагања. Физичко помагање, на пример, може да се састоји у давању средстава за извршење кривичног дела, у отклањању препрека, стварању повољних услова или неком другом пружању материјалне помоћи. Психичко помагање може се састојати у охрабривању, давању савета или информација од значаја за извршење кривичног дела, обећању да ће после учињеног кривичног дела прикрити кривично дело, учиниоца, средства којим је кривично дело извршено, трагова кривичног дела или предмета прибављених кривичним делом, или у пружању неке друге подршке којом се извршиоцу психички олакшава да изврши кривично дело.

Помагање може бити непосредно и посредно, зависно од тога да ли се помоћ пружа директно извршиоцу или другом лицу да оно помогне извршиоцу. Може се догодити да неко другоме помогне у подстрекавању или да неко подстрекне другог на помагање. У оваквим случајевима такво поступање треба сматрати помагањем или подстрекавањем зависно од тога какав значај то поступање има за крајњег извршиоца (да ли се њему тиме доприноси да донесе одлуку или да је спроведе у дело). С обзиром на то, помагање у подстрекавању је подстрекавање (доприноси одлуци), а подстрекавање на помагање је помагање (јер доприноси да извршиоцу буде помогнуто).

Код помагања је од значаја и кад се оно врши: пре извршења кривичног дела, у току извршења, или после извршеног дела (подстрекавање је увек пре извршења дела). У том смислу разликују се претходно, истовремено и накнадно помагање. С обзиром на то да помагање представља допринос да кривично дело буде извршено, само су претходно и истовремено помагање у ствари право помагање, док накнадно помагање није саучесништво у извршењу дела, јер је дело већ извршено, па пружање такве помоћи не доприноси извршењу дела. Стога се оно у савременом кривичном праву не сматра саучесништвом у виду помагања, већ може само значити помоћ учиниоцу да не буде откривен, да не издржава казну или да прикрије ствари прибављене кривичним делом, што је по закону, такође, кажњиво, али не као саучесништво већ као посебно кривично дело. У том смислу, пружање помоћи учиниоцу да не буде откривен или не буде упућен на издржавање казне, мере безбедности или неких заводских васпитних мера, што се врши сакривањем учиниоца или уклањањем трагова кривичног дела, појављује се као кривично дело које се зове помоћ учиниоцу после извршеног кривичног дела (чл. 333. КЗ), док се прикривање ствари прибављених кривичним делом појављује као кривично дело прикривања (чл. 221. КЗ). Ипак, ако је неко учиниоцу пре извршења кривичног дела обећао да ће му пружити наведене видове помоћи после извршења кривичног дела, постојаће саучесништво у виду психичког помагања, јер ће већ за само такво обећање онај ко га је дао одговарати као помагач, а у том случају (пошто је већ постао саучесник) неће одговарати и за прикривање извршиоца, трагова дела или ствари.

И помагање може бити успело или неуспело зависно од тога да ли је кривично дело за чије извршење је пружена помоћ извршено или није. Помагање је успело ако је помогнути извршио кривично дело или бар покушај истог, а неуспело ако није учињено дело, било зато што помагач није успео да пружи помоћ, било да помогнути није успео да изврши дело или је одустао од намере његовог извршења.

Помагање мора бити учињено са умишљајем, а ако је учињено из нехата, иако је то могуће (непажљивим чувањем оружја омогући извршиоцу дела да дође до оружја), не сматра се као саучесништво у виду помагања.

Помагач се кажњава казном прописаном за то дело или благом казном. Ово показује да је помагање лакши облик саучесништва од подстрекавања (код кога није предвиђена могућност блажег кажњавања). Оваква разлика у погледу кажњавања за подстрекавање и помагање може се објаснити тиме што навођење другог на извршење кривичног дела има увек приближно исту тежину као и извршење (уместо да сам изврши наведе другог), док помагање може имати веома различит значај (од помоћи без које кривично не би могло ни бити извршено, па до сасвим мале помоћи, која је мало олакшала извршиоцу извршење кривичног дела). За неуспело помагање није предвиђено кажњавање.

5. Границе одговорност и кажњивости саучесника

Саучесници одговарају по општим правилима која важе за све учиниоце кривичних дела. Међутим, у погледу њихове одговорности важе и нека посебна правила која се односе на посебна питања која се у вези са њиховом одговорношћу постављају. Та правила се односе на следеће:

Саучесници одговарају за кривично дело које је учињено, а које је њихово заједничко дело. То је оно кривично дело које је извршио извршилац, а чијем извршењу су они допринели. Овакво схватање саучесништва назива се акцесорним схватањем саучесништва или схватањем о зависној природи саучесништва, јер одговорност саучесника зависи од дела које је извршио извршилац. Код овог схватања саучесништва постоје два схватања обима зависности одговорности саучесника од дела које је извршио извршилац: за одговорност саучесника морају бити остварени сви елементи кривичног дела извршиоца (екстремна акцесорност) или само објективни, тј. не мора постојати и кривица извршиоца (ограничена акцесорност).

Акцесорно схватање саучесништва (варијанта ограничене акцесорности) усвојено је у нашем кривичном праву са неким изузецима где је дошло до изражаја схватање о независној (самосталној) природи саучесништва, према коме се радња сваког саучесника схвата као самостално кривично дело, тако да постоји одговорност за саму саучесничку радњу и не зависи од тога шта је остварио извршилац. Таква одговорност постоји код неуспелог подстрекавања (ту извршилац није извршио кривично дело) и у случајевима када су поједине саучесничке радње у закону прописане као самостално кривично дело (на пример, кривично дело навођење на самоубиство и помагање у самоубиству – чл. 115. КЗ, помагање бременитој жени да изврши побачај – чл. 120. ст. 1. КЗ, наређивање да се врши геноцид, злочин против човечности или ратни злочини – чл. 370.-374. КЗ).

Пошто према усвојеној акцесорној концепцији саучесништва саучесници одговарају за дело које је извршио извршилац, то ће у случају да је извршилац извршио покушај кривичног дела подстрекач и помагач одговорати за покушај иако се њихов умишљај односио на свршено кривично дело. Исто тако уколико извршилац изврши лакше кривично дело од оног на које је био подстрекнут или у односу на које му је пружена помоћ, а којим би било обухваћено дело које је учињено, подстрекач и помагач ће се казнити за то лакше дело које је учињено. Међутим, уколико би се у таквој ситуацији подстрекач по одредбама о кажњавању за неуспело подстрекавање строже казнио него за дело које је извршио извршилац, он се неће казнити за учињено дело већ за неуспело подстрекавање на дело на које се његово навођење односило.

Извршилац и саизвршиоци одговарају и за умишљај и за нехат, тј. у границама свога умишљаја или нехата, док подстрекачи и помагачи одговарају само за умишљај, тј. у границама свога умишљаја. Стога су код саучесника у ширем смислу могући различити облици виности (на пример, умишљајно подстрекавање на нехатно извршење кривичног дела). Пошто саучесници у ужем смислу одговарају само за умишљај њихова одговорност се увек креће у границама њиховог умишљаја. Због тога, ако извршилац изврши теже кривично дело од оног на које је подстрекаван или за које му је пружено помагање, подстрекач и помагач ће одговорати за оно што је у границама њиховог умишљаја, тј. за оно дело (лакше) на које се односио њихов умишљај.

У неким случајевима извесни лични односи, лична својства, или личне околности, утичу на ослобођење од казне или на одмеравање казне. У таквим случајевима ако оне постоје код неког од саучесника (у ширем смислу) оне утичу само на његово ослобођење од казне или на његово кажњавање, а не и на ослобођење од казне или кажњавање других саучесника (на пример, ако је извршилац дела битно смањено урачунљив, њему се може ублажити казна, али то неће утицати на одмеравање казне подстрекачу и помагачу, ако је неко од саучесника добровољно одустао од покушаја (спречио наступање последице) он се може ослободити од казне, али не и други саучесници код којих та лична околност није постојала. Међутим, ако су у питању лични односи, лична својства или личне околности који представљају битно обележје кривичног дела, такви односи, својства или околности морају да постоје код извршиоца (јер он мора да оствари све елементе бића одређеног кривичног дела), али не и код саучесника у ужем смислу, па ће подстрекач или помагач одговарати за кривично дело иако они то својство немају. Тако, на пример, извршилац одређеног службеног кривичног дела мора имати својство службеног лица, али подстрекач или помагач одговарају као саучесници за то дело и кад они то својство немају. У таквим случајевима подстрекачу или помагачу казна се може ублажити.

КРИВИЧНЕ САНКЦИЈЕ

1. Појам и врсте кривичних санкција

Кривичне санкције су кривичноправне мере које се примењују према учиниоцима кривичних дела. Њима се одузимају или ограничавају одређена права лицима којима су оне изречене и оне се извршавају принудно. У извршењу кривичних санкција учиниоцу кривичног дела могу бити одузета или ограничена одређена права само у оној мери која одговара природи и садржини поједине санкције и то само на начин којим се обезбеђује поштовање личности учиниоца и не повређује његово људско достојанство. Кривичне санкције изриче суд у законито спроведеном кривичном поступку.

Сврха је кривичних санкција, како њиховог прописивања тако и њиховог изрицања, да се сузбију дела којима се повређују или угрожавају вредности које су заштићене кривичним законодавством. Постоји више врста кривичних санкција. У старом кривичном праву постојала је само једна врста санкција – казне, док су у новијем настале и неке нове врсте кривичних санкција. У нашем кривичном праву постоје четири врсте кривичних санкција: казне, мере упозорења, мере безбедности и васпитне мере. Казне су основна и најважнија врста кривичних санкција. Мере упозорења су санкције које замењују казну у случајевима кад за то постоје услови. Мере безбедности су санкције које се изричу уз казну, а у извесним случајевима и самостално, које имају превентивни карактер (за разлику од казни које имају и репресивни карактер). Васпитне мере су санкције намењене малолетним учиниоцима кривичних дела. Неке од наведених кривичних санкција изричу се само кривично одговорним учиниоцима (казне и мере упозорења), а неке се могу изрећи свим учиниоцима, како кривично одговорним, тако и онима који нису кривично одговорни (мере безбедности). Васпитне мере се изричу само малолетницима, а изузетно се могу изрећи и према одређеним категоријама пунолетних лица.

Све врсте кривичних санкција остварују општу сврху кривичних санкција (чл. 4. ст. 2. КЗ), али у оквиру те опште сврхе свака од њих остварује и своју посебну сврху (чл. 42, 64. и 78. КЗ и чл. 10 Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица). Извршење кривичних санкција регулисано је посебним прописима (Закон о извршењу кривичних санкција).

2. Појам и врсте казни

Казне су основна и најзначајнија врста кривичних санкција. Оне се изричу само кривично одговорним учиниоцима кривичних дела, због учињеног кривичног дела. Казнама се учиниоцима кривичних дела одузимају или ограничавају одређена права, али само у мери у којој то одговара природи и садржини поједине казне, а при њиховом извршењу мора се поштовати њихова личност и њихово људско достојанство. Казне изриче суд у законито спроведеном кривичном поступку. Учиниоцу се изриче казна која је за учињено кривично дело прописана законом и по општим правилима која су одређена у Кривичном закону, а блажа

или строжа казна од прописане може се изрећи само под условима који су за то одређени тим закоником. Споредне казне могу се изрећи и кад нису изричито прописане за поједино кривично дело, али само под општим условима који су Кривичним закоником прописани. Казна се остварује општа сврха кривичних санкција, а у оквиру ње и посебна сврха коју казне треба да остваре, а то је: 1) спречавање учиниоца да чини кривична дела и утицање на њега да убудуће не чини кривична дела, 2) утицање на друге да не чине кривична дела и 3) изражавање друштвене осуде за кривично дело, јачање морала и учвршћивање обавезе поштовања закона. Из овога се види да казне имају и репресиван карактер (спречавање учиниоца да чини кривична дела) и превентиван карактер и то како у смислу посебне превенције у односу на учиниоца да убудуће не врши кривична дела (утицање на учиниоца да не чини кривична дела), тако и у погледу опште превенције тј. превенције у односу на друге потенцијалне учиниоце да се уздрже од вршења кривичних дела (изражавање друштвене осуде, јачање морала и учвршћивање обавезе поштовања закона).

Извршење казни регулисано је Законом о извршењу кривичних санкција. Сврха је извршења казне да се оствари сврха кажњавања која је одређена законом. При извршењу казне не смеју се осуђеном наносити физичке патње, нити се сме вређати његово људско достојанство.

Казне се деле на главне и споредне. *Главне* су оне које се увек изричу за кривично дело и оне се изричу самостално. Увек се изриче само једна главна казна, па чак и кад се учиниоцу суди за више кривичних дела у стицају. *Споредне* казне се изричу уз главну казну, ако су прописане законом или по општим правилима о њиховом изрицању. Учиниоцу се може изрећи једна или више споредних казни.

Наше кривично законодавство предвиђа четири главне казне: казну затвора, новчану казну, рад у јавном интересу и одузимање возачке дозволе. Поред ових главних казни постоји и казна малолетничког затвора која се изриче малолетним учиниоцима кривичних дела. Смртна казна је укинута у нашем кривичном законодавству. Споредне казне су новчана казна и одузимање возачке дозволе. Новчана казна, рад у јавном интересу и одузимање возачке дозволе се могу изрећи и као споредне казне уз главну казну затвора, уколико нису изречене као главне казне. Оне дакле могу бити изречене и као главне и као споредне казне.

Највећа и најмања мера казне одређена је у општем делу КЗ. Овако одређени минимум и максимум казне називају се општи законски минимум и максимум казне и они се одређују за сваку врсту казне. Изван оквира општег минимума и максимума казна се не може прописати за поједино кривично дело, нити се може изрећи за конкретно учињено кривично дело. То значи да прописана казне за кривично дело која има свој посебни минимум и максимум мора бити у оквиру општег минимума и максимума казне која се прописује, а у тим оквирима мора бити и изречена казна у конкретним случајевима.

3. Казна затвора

Казна затвора је најтежа врста казне у нашем кривичном праву и може се изрећи само као главна казна. Она се састоји у лишењу слободе осуђеног лица. У кривичном законодавству многих земаља постоји више врста казни лишења слободе (робија, заточење, затвор и др.) са различитим трајањем и различитим начинима извршења. У нашем кривичном праву су до 1. јула 1977. године постојале две казне лишења слободе – строги затвор и затвор, али су оне тада спојене у једну казну затвора.

Казна затвора може бити прописана као једина главна казна за поједино кривично дело, а може бити прописана и алтернативно са новчаном казном као главном казном. Општи законски минимум казне затвора је тридесет дана, а општи максимум је двадесет година. За најтежа кривична дела или за најтеже облике тешких кривичних дела казна затвора се може прописати и у трајању од тридесет до четрдесет година. Ова казна представља у извесном смислу замену за укинуту смртну казну и прописана је углавном за кривична дела за која је раније постојала смртна казна. Ова казна не може се никад прописати као једина казна за одређено кривично дело, па је зато у свим случајевима прописана алтернативно са казном затвора до двадесет година, тако да суд никад не мора, већ само може да изрекне ову казну.

Казна затвора у трајању од тридесет до четрдесет година не може се изрећи лицу које у време извршења кривичног дела није било навршило двадесетједну годину живота.

Казна затвора изриче се на пуне године и на пуне месеце, а ако је казна затвора одмерена до шест месеци може се изрицати и на пуне дане. Казна затвора од тридесет до четрдесет година изриче се само на пуне године.

Казна затвора извршава се у затвореним, полуотвореним и отвореним казнено-поправним заводима. Извршење казне затвора и права и дужности лица на издржавању ове казне регулисани су Законом о извршењу кривичних санкција и другим прописима.

Кривични законик је предвидео и могућност да се казна затвора изречена у трајању до једне године може по одлуци суда извршавати и у просторијама у којима осуђени станује. У таквом случају осуђени не сме напуштати ове просторије, осим у случајевима предвиђеним законом. Ако осуђени који на овакав начин издржава казну затвора самовољно напусти просторије у којима станује у трајању преко шест часова или два пута у трајању до шест часова, суд ће одредити да остатак казне затвора издржи у заводу за извршење казне затвора. При доношењу одлуке да осуђени издржава казну затвора у просторијама у којима станује суд је дужан да узме у обзир личност учиниоца, његов ранији живот, његово држање после учињеног дела, степен кривице и друге околности под којима је дело учинио и да на основу тога процени да се може очекивати да ће се и на тај начин остварити сврха кажњавања. Изузетак од могућности оваквог издржавања казне постоји у случају ако је у питању осуда за кривично дело против брака и породице, а осуђени живи у породичном домаћинству са оштећеним.

4. Условни отпуст

Лице које издржавана казну затвора може бити отпуштено са издржавања казне под одређеним условима. Ако условно отпуштени испуни постављене услове по протеклу времена колико је остало неиздржаног времена изречене казне, сматра се да је казну издржао. Уколико не испуни постављене услове, условни отпуст се опозива, условно отпуштени се враћа на издржавање казне, а време проведено на условном отпусту не урачунава се у издржану казну.

Осуђени који издржава казну затвора биће пуштен на условни отпуст ако је издржао најмање две трећине изречене казне, ако се у току издржавања казне тако поправио да се основано може очекивати да ће се на слободи добро владати, а нарочито да до истека времена за које је изречена казна неће учинити ново кривично дело. При одлучивању да ли ће се осуђени пустити на условни отпуст посебно ће се узети у обзир његово владање за време издржавања казне, његово извршавање радних обавеза с обзиром на његову радну способност, као и друге околности које указују да је постигнута сврха кажњавања.

У случају да је испунило горе поменуте услове условни отпуст се може дати и лицу које издржава казну затвора од 30 до 40 година, лицу које је осуђено за кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом (чл. 370. до 393а), кривична дела против полне слободе (чл. 178. до 185б), кривично дело насиље у породици (члан 194. ст. 2. до 4), кривично дело неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога (члан 246. став 4), кривична дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије (чл. 305. до 321), кривично дело примање мита (члан 367) и кривично дело давање мита (члан 368); лицу које је осуђено од стране надлежних судова, односно њихових посебних одељења, у поступцима вођеним у складу са надлежношћу одређеном Законом о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других тешких кривичних дела, као и лицу које је више од три пута правноснажно осуђено на безусловну казну затвора, а није извршено брисање или не постоје услови за брисање неке од осуда.

Условни отпуст се не може дати осуђеном лицу које је током издржавања казне два пута дисциплински кажњавано и коме су одузете додељене погодности. Овај институт, сходно члану 5. став 2. Закона о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима, такође се не може применити ни на лица која су осуђена на казну затвора због неког од кривичних дела против полне слободе учињеног према малолетном лицу која су изричито набројана у члану 3. овог закона.

Уколико је осуђеном дат условни отпуст суд може у одлуци о условном отпусту да одреди условно отпуштеном да испуни одређене обавезе које су предвиђене кривичноправним прописима, а које је условно отпуштени дужан да испуни.

Условни отпуст се обавезно опозива ако условно отпуштени за време трајања условног отпуста учини једно или више кривичних дела за која суд утврди казну затвора у трајању преко једне године, а ако утврди казну затвора до једне године, као и у случају ако условно отпуштени не испуни неку од обавеза које му је суд одредио, условни отпуст се може, али не мора опозвати. У том случају при одлучивању да ли ће опозвати условни отпуст суд ће узети у обзир сродност учињених кривичних дела, побуде из којих су дела учињена као и све друге околности које указују да ли је оправдано дати условни отпуст. Ако му суд у таквом случају не опозове условни отпуст, трајање условног отпуста се продужава за време колико буде трајало издржавање нове изречене казне.

Условни отпуст се може опозвати и у случају ако се открије да је условно отпуштени раније извршио још неко кривично дело.

Опозивање условног отпуста је могуће најкасније у року од две године од дана када је условни отпуст истекао.

У случају опозивања условног отпуста учинилац се враћа на издржавање казне, а време проведено на условном отпусту не урачунава се у издржану казну. Суд ће у таквом случају за новоучињено или новооткривено дело утврдити казну, а раније изречену и делимично издржану казну узети као утврђену, па ће применом одредби о одмеравању казне за кривична дела у стицају и о одмеравању казне осуђеном лицу утврдити за оба дела једну јединствену казну у коју ће урачунати време проведено на издржавању раније казне, а време проведено на условном отпусту не урачунава се у казну.

5. Новчана казна

Новчана казна у нашем кривичном праву може бити главна и споредна казна. Као главна казна она се изриче самостално, а као споредна изриче се уз главну казну. Као главна казна она се прописује законом за одређено кривично дело, а као споредна она се може изрећи и кад није прописана законом за то кривично дело, ако је оно учињено из користољубља.

Новчана казна може се одредити на два начина: 1) у дневним износима, или 2) у одређеном износу.

Новчана казна у дневним износима се одмерава тако што се најпре одређује број дневних износа казне, а онда утврђује колика је вредност једног дневног износа. Висина једног дневног износа се утврђује тако што се укупан приход учиниоца у протеклој години умањује за укупне расходе у тој години, па се добијена разлика дели са бројем дана у тој години. Овако добијени износ вредности дневног износа новчане казне коригује се утолико што једнодневни износ не може бити мањи од петстотина динара нити већи од педесет хиљада динара. Множењем одмереног броја дневних износа новчане казне и утврђене вредности једног дневног износа добија се укупан износ новчане казне који се изриче. Општи законски минимум за овакво изрицање новчане казне је десет дневних износа, а максимум је тристотине шездесет дневних износа. Овакав начин одмеравања новчане казне има за циљ да новчана казна буде у сразмери са имовинским стањем осуђеног и да једнако погађа све учиниоце кривичних дела којима се новчана казна изриче без обзира на њихово имовно стање, пошто би новчана казна одмерена у одређеном фиксном износу имала веома различит ефекат на учиниоце различитог имовног стања.

Да би дошао до података за утврђивање дневних износа суд може да захтева од банака, других финансијских установа, државних органа и правних лица да му такве податке доставе, што су они дужни да учине без права да се позивају на заштиту пословне или неке друге тајне. Међутим, ако суд није у могућности да прибави веродостојне податке о приходима и расходима учиниоца он ће по слободној процени, на основу расположивих података утврдити вредност једног дневног износа новчане казне. Исто тако ће суд поступити и у случајевима када учинилац кривичног дела не остварује никакав приход, али је он власник неке имовине (мисли се на већу имовину) или је носилац имовинских права.

Новчана казна у дневним износима за поједина кривична дела прописана је тако што се број дневних новчаних износа одређује у прописаним оквирима према прописаној казни затвора за одређено кривично дело. Ти оквири су следећи: 1) за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до три месеца – до шездесет дневних новчаних износа; 2) за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до шест месеци – од тридесет до сто двадесет дневних новчаних износа; 3) за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до једне године – од шездесет до сто осамдесет дневних новчаних износа; 4) за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до две године – од сто двадесет до две стотине четрдесет дневних новчаних износа; 5) за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до три године – од сто осамдесет до три стотине шездесет дневних износа; Ако је за кривично дело прописана само новчана казна она се изриче у оквиру прописаног броја дневних износа.

Приликом одмеравања казне на наведени начин суд узима у обзир и сва општа правила о одмеравању казне (прописана казна, остваривање сврхе кажњавања и олакшавајуће и отежавајуће околности) које се уопште примењују у свим случајевима одмеравања казне.

Новчана казна може да се изриче и у *фиксном износу* који се утврђује у оквирима прописаних минимума и максимума новчане казне. На тај начин новчана казна се одмерава у оним случајевима када суд није у могућности да одреди за учиниоца вредност једног дневног износа новчане казне на основу прихода и расхода учиниоца или на основу слободне процене према расположивим подацима, као и у случајевима када би прикупљање података о приходима и расходима учиниоца или о његовој имовини (власништво или имовинска права) знатно продужило трајање кривичног поступка. У том случају суд ће одмерити новчану казну у оквирима прописаним законом, а у укупном распону од десет хиљада до милион динара, а уколико је кривично дело учињено из користољубља до десет милиона динара. У склопу ових општих оквира новчана казна за поједина кривична дела одређена је тако да се она одмерава у посебним оквирима за поједина кривична дела који су одређени сразмерно висини казне затвора која се може изрећи за то кривично дело. У том смислу важе следећи оквири: 1) за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до три месеца – до сто хиљада динара; 2) за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до шест месеци – од двадесет хиљада до две стотине хиљада динара; 3) за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до једне године – од тридесет хиљада до три стотине хиљада динара; 4) за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до две године – од педесет хиљада до пет стотина хиљада динара; 5) за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до три године – најмање сто хиљада динара. У случају да је за кривично дело прописана само новчана казна она се изриче у оквиру прописаног износа.

Приликом одмеравања новчане казне на овај начин суд је дужан да поред општих правила о одмеравању казне која се примењују у свим случајевима одмеравања казне (прописана казна, остваривање сврхе кажњавања и олакшавајуће и отежавајуће околности) посебно узме у обзир и имовно стање учиниоца како би висину новчане казне прилагодио могућностима учиниоца, чиме се доприноси да имовинска казна једнако погађа све учиниоце сразмерно њиховом имовном стању.

Кад суд учиниоцу кривичног дела изрекне новчану казну, он у пресуди одређује рок у ком је осуђени дужан да плати казну. Тај рок не може бити краћи од петнаест дана од дана правоснажности пресуде, нити дужи од три месеца. Изузетно, у оправданим случајевима, суд може да дозволи да осуђени новчану казну плати и у ратама, најдуже у року од једне године.

Ако учинилац који је осуђен на новчану казну, исту не плати у одређеном року, суд ће је заменити казном затвора, рачунајући по хиљаду динара за један дан затвора. Тако одређени затвор не може трајати дуже од шест месеци, а ако је у питању новчана казна преко седам стотина хиљада динара, не може трајати дуже од годину дана. Уколико је осуђени исплатио део изречене новчане казне, ненаплаћени део ће се сразмерно претворити у казну затвора. Ако осуђени после тога исплати неплаћену казну, извршење казне затвора ће се обуставити. Неплаћена новчана казна може да буде замењена и казном рада у јавном интересу. У том случају хиљаду динара неплаћене казне замењује се са осам часова рада у јавном интересу. Овако одређена казна рада у јавном интересу не може трајати дуже од три стотине шездесет часова

Уколико лице осуђено на новчану казну умре, новчана казна се не извршава.

6. Рад у јавном интересу

Рад у јавном интересу може се изрећи и као главна и као споредна казна. Као главна казна она није у посебном делу Законика прописана код појединих кривичних дела, већ је општом одредбом Законика предвиђено да се она може изрицати за кривична дела за која је законом прописана казна затвора до три године или новчана казна, што значи да она када се изриче замењује ове казне. Као споредна казна она се изриче уз главну казну.

Садржина ове казне се састоји у томе да је осуђени коме је ова казна изречена обавезан да обавља одређени друштвено користан рад. Тим радом не сме да се вређа људско достојанство кажњеног, а рад се не врши у циљу стицања добити. Општи минимум трајања ове казне је шездесет часова, а општи максимум три стотине шездесет часова. Овај рад се обавља тако што се врши шездесет часова месечно, а одређује се тако да се мора обавити за најмање месец дана, а највише шест месеци.

При одлучивању да изрекне ову казну суд је дужан да узме у обзир висину учињеног кривичног дела, личност учиниоца, као и његову спремност да прихвати и обавља рад у јавном интересу који ће му бити изречен као казна. Стога се ова казна може изрећи само ако је учинилац пристао на ту казну.

Осуђени коме је изречена ова казна дужан је да обавља рад у јавном интересу онако како му је то пресудом наложено. Ако би се догодило да осуђени одбије да врши рад у јавном интересу или га не обавља или обави само део одређеног броја часова рада ова казна ће му бити замењена казном затвора. При тој замени сваких започетих шездесет часова рада замењује се за месец дана затвора. Уколико осуђени испуњава све своје обавезе које се тичу рада у јавном интересу на који је осуђен постоји могућност да му суд ову казну умањи за једну четвртину.

7. Одузимање возачке дозволе

Одузимање возачке дозволе је казна која се може изрећи као главна или као споредна казна. Као главна она се може изрећи за кривична дела за која је прописана казна затвора до две године или новчана казна у ком случају она замењује ове казне. Као споредна казна она се може изрећи уз казну затвора или новчану казну.

Услови за њено изрицање дати су општом одредбом према којој се ова казна може изрећи учиниоцу кривичног дела када је у вези са извршењем или припремањем кривичног дела коришћено моторно возило. Ово одузимање дозволе је казна и треба га разликовати од забране управљања моторним возилом која представља меру безбедности која има другу сврху и која се изриче под другим условима. Ипак казна одузимања возачке дозволе и мера безбедности забране управљања моторним возилом не могу се изрицати заједно.

Трајање ове казне може бити од једне до три године, а одређује га суд у сваком конкретном случају. Време трајања ове казне рачуна се од дана правоснажности пресуде којом је казна изречена. У време трајања ове казне не урачунава се време које је осуђени провео у затвору.

За време трајања ове казне осуђени не сме управљати моторним возилом. Уколико он то буде чинио суд ће му изречену казну одузимања возачке дозволе заменити казном затвора. При тој замени једна година одузимања возачке дозволе замениће се са месец дана затвора.

8. Одмеравање казне

Казна прописана за кривично дело одмерава се у сваком конкретном случају учиниоцу кривичног дела. Одмеравање казне значи утврђивање висине казне за конкретан случај. Ако су за кривично дело алтернативно прописане казне прво се врши избор казне, а затим њено одмеравање.

Одмеравање казне може бити законско или судско, зависно од тога ли је у закону тачно одређена и висина казне или је то остављено у задатак суду. С обзиром на то разликује се систем апсолутно одређених казни (у закону), систем неодређених казни (казну одређује суд) и систем релативно одређених казни где закон одређује казну у одређеним оквирима (одређујући

тзв. посебни минимум и максимум казне за свако кривично дело), а суд у тим оквирима дефинитивно одмерава казну. Тај систем је највише прихваћен у савременом кривичном законодавству, а прихваћен је и у нашем кривичном праву. Предност је тог система што омогућава остваривање одређене казнене политике законодавца, али и омогућава да се казна у сваком конкретном случају прилагоди учињеном делу и његовом учиниоцу. У неким земљама се примењује и систем административног одмеравања казне где суд не одређује тачну висину казне (неодређене осуде), већ то чине органи надлежни за извршење казне који оцењују како је издржавање казне утицало на учиниоца. У нашем праву тај систем није прихваћен, а праћење дејства казне на осуђеног долази до изражаја код условног отпуста. Постоји и систем одмеравања казне у сразмери са висином причињене штете, неизвршене обавезе, прибављене користи или вредности ствари која је предмет кривичног дела, који Кривични законик не предвиђа, а који се у неким случајевима примењује за привредне преступе и прекршаје.

За одмеравање казне од великог је значаја индивидуализација казне која има за циљ да се казна прилагоди личности учиниоца како би она што боље деловала на њега. У том смислу постоји читав низ механизма који омогућавају суду да при одмеравању казне има у виду њену индивидуализацију.

Закон одређује да суд при одмеравању казне полази се од законом прописане казне за конкретно дело, води рачуна о потреби остваривања сврхе кажњавања и узима у обзир све околности конкретног случаја које могу да утичу да казна буде мања или већа (олакшавајуће и отежавајуће околности).

9. Олакшавајуће и отежавајуће околности

Олакшавајуће и отежавајуће околности су све околности које карактеришу конкретно учињено кривично дело и личност његовог учиниоца, а које могу да имају изванредан значај за утврђивање избора и висине казне у конкретном случају. С обзиром на то да ли се односе на само учињено дело или на личност учиниоца, оне се могу поделити на објективне и субјективне.

Закон може одредити које је олакшавајуће и отежавајуће околности суд дужан да узме у обзир и какво може да буде њихово дејство на одмеравање казне (обавезно или факултативно). При томе их може одредити прецизно или у мањој или већој мери уопштено. Наш кривични закон одређује олакшавајуће и отежавајуће околности на један доста уопштен начин одређујући да је суд дужан да их узме у обзир при одмеравању казне, али остављајући суду да оцени да ли ће оне и колико имати утицаја на одмеравање казне. Закон не наводи олакшавајуће и отежавајуће околности таксативно, тако да суд може узети у обзир и друге постојеће околности, али оне околности које су у закону наведене дате су доста уопштено тако да је тешко да у конкретном случају може да постоји још нека околност која се не би могла подвести под оне које су изричито наведене. При томе закон не одређује које су од наведених околности олакшавајуће, а које отежавајуће, већ то зависи од њихове конкретне садржине у сваком поједином случају.

Наш Кривични законик одређује осам олакшавајућих односно отежавајућих околности које је суд дужан да узме у обзир, при чему су две објективне природе, а шест су субјективне.

Те околности су следеће:

1) *Степен кривице учиниоца*, што значи степен његове урачунљивости (битно смањена урачунљивост, смањена урачунљивост која није битна, урачунљивост) и степен његове виности, односно умишљаја или нехата (облик умишљаја: директни или евентуални умишљај, предумишљај, умишљај на мах и други облици умишљаја, а затим облик нехата: свесни или несвесни нехат, груби нехат, професионални нехат и др.);

2) *Побуде из којих је кривично дело учињено* (мржња, освета, користољубље, помагање друге у невољи и др.);

3) *Јачина угрожавања или повреде заштићеног добра*. То је у ствари тежина последице кривичног дела која може бити у облику повреде или угрожавања неког добра;

4) *Околности под којима је кривично дело учињено*, где се имају у виду све објективне конкретне околности дела (начин извршења, време, место, средство и друге околности извршења дела);

5) *Ранији живот учиниоца*, у шта може спадати раније примерно или лоше владање, његове раније заслуге, ранија осуђиваност за привредне преступе и прекршаје (ранија осуђиваност за кривична дела посебно се узима у обзир као поврат).

6) *Личне прилике учиниоца* које представљају услове у којима он живи (породичне, здравствене, имовинске, стамбене прилике, незапосленост и др.);

7) *Држање учиниоца после учињеног кривичног дела*, а нарочито његов однос према жртви кривичног дела, у које може спадати добровољно отклањање последица (стварно кајање, накнађивање штете, извињење, жаљење због учињеног дела, пријављивање властима, признање, али и ликовање због учињеног дела, безобзиран однос према жртви и др.);

8) *Однос учиниоца према жртви* кривичног дела; и

9) *Друге околности које се односе на личност учиниоца*, где могу спадати пол, старост, степен образовања и др.

При одмеравању казне суд посебно узима у обзир постојање поврата (о чему следи излагање), а при одмеравању новчане казне у фиксном износу и имовно стање учиниоца (о чему је већ излагано код новчане казне). Осим тога Кривичним закоником предвиђена је и посебна околност за одмеравање казне за кривично дело учињено из мржње. Наиме, ако је кривично дело учињено из мржње због припадности одређеној раси и вероисповести, националне или етничке припадности, пола, сексуалне оријентације или родног идентитета жртве, ту околност суд ће ценити као отежавајућу околност. У питању је, дакле, обавезна отежавајућа околност.

У извесним случајевима може доћи до изражаја постојање више олакшавајућих или отежавајућих околности, при чему суд цени значај сваке од њих за одмеравање казне као и њихов укупан утицај на дефинитивно одмеравање казне.

Ако је одређена околност обележје учињеног кривичног дела она се не може узети учиниоцу и као олакшавајућа или отежавајућа околност изузев у случајевима када она прелази меру која се тражи за постојање кривичног дела или одређеног облика кривичног дела (на пример, износ преко четири стотине педесет хиљада динара код кривичног дела несавесног рада у привредном пословању). Исто тако у случајевима када постоји више околности за постојање тежег облика кривичног дела (квалификаторне околности), а довољна је само једна, постојање више од једне квалификаторне околности се може узети у обзир као отежавајућа околност (на пример, убиство на свиреп начин и из користољубља). Иста могућност постоји и када су у питању околности које утичу на постојање лакшег облика дела.

С обзиром на то да суд одмерава казну у границама прописане казне за кривично дело (у оквиру посебног минимума и максимума казне), то је и утицај олакшавајућих и отежавајућих околности ограничен на ове оквире.

10. Поврат

Поврат постоји ако је учинилац кривичног дела раније већ био осуђиван једном или више пута за једно или више кривичних дела. Поврат може бити обичан и специјални, зависно од тога да ли је учинилац раније био осуђиван за било које кривично дело или за исто или истоврсно кривично дело, при чему се у неким случајевима специјалном поврату придаје већи значај. Поврат може бити временски ограничен или временски неограничен, што зависи од тога да ли се у обзир узимају само раније осуде од којих није прошло више од одређеног времена или се узимају у обзир све раније осуде без обзира на то пре колико времена је до њих дошло. Разлика се прави и између обичног и вишеструког поврата с обзиром на то да ли је учинилац раније једном или више пута осуђиван. Најзад поврат се може третирати као обавезна или факултативна отежавајућа околност.

Поврат се може схватити у кривичноправном смислу (као околност од значаја за одмеравање казне), у криминолошком смислу (као околност која може да указује на склоност учиниоца да врши кривична дела) и у пенолошком смислу (као околност која указује да ранија казна није остварила сврху кажњавања у односу на учиниоца). У нашем кривичном праву поврат је факултативна отежавајућа околност коју суд може узети у обзир приликом одмеравању казне, ценећи при томе посебно тежину раније учињеног кривичног дела, да ли су раније и ново кривично дело иста или истоврсна кривична дела, да ли су оба дела учињена из

истих побуда, околности под којима су дела учињена и колико је времена прошло од раније осуде односно од раније изречене, опроштене или застереле казне, ослобођења од казне, од протекла рока за опозивање раније условне осуде или од изречене судске опомене.

11. Ублажавање казне

Казна за учињено кривично дело одмерава се у оквирима прописане казне за одређено кривично дело. Ипак, кривично законодавство допушта да се у неким случајевима казна може да одмери испод минимума прописане казне или чак и да се прописана казна замени блажом врстом казне. Овакав начин одмеравања казне назива се ублажавање казне. Њиме се омогућава да се у случајевима када се и са ублаженом казном може постићи сврха кажњавања одмери блажа казна која је одговарајућа за конкретан случај. Тиме се стварају и веће могућности за индивидуализацију казне. Оваква могућност постоји и у нашем кривичном законодавству. Она постоји у три случаја:

1) ублажавање казне је могуће у случајевима када је то изричито прописано законом (на пример, ако је кривично дело учињено у прекорачењу нужне одбране или крајње нужде, ако је кривично дело учињено у стању битно смањене урачунљивости, ако је у питању покушај, ако се казна одмерава помагачу, ако је у питању отклоњива правна заблуда, ако је дело учињено под дејством компулзивне силе или претње итд.

2) ако је у питању случај када је могуће ослобођење учиниоца од казне, а суд га није ослободио од казне (види: ослобођење од казне) и

3) ако суд утврди да постоје нарочито олакшавајуће околности које указују да се у конкретном случају и са ублаженом казном може постићи сврха кажњавања.

Изузетно од општег правила о ублажавању казне, казна се не може ублажавати у следећим случајевима:

1) ако је у питању неко од следећих кривичних дела: чл. 134, ст. 2. и 3 (отмица), чл. 178. (силовање), чл. 179. (обљуба над немоћним лицем), чл. 180. (обљуба са дететом), чл. 214. ст. 2. и 3. (изнуда), чл. 246, ст. 1 и 3. (неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога), чл. 350, ст. 3. и 4. (недозвољен прелаз државне границе и кријумчарење људи), и чл. 388. (трговина људима);

2) ако је у питању неко од кривичних дела из Закона о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима (члан 5, став 1. Закона)

3) ако је учинилац већ био осуђиван за исто кривично дело (специјални поврат).

Околности због којих се казна може ублажити називају се ублажавним околностима.

Ублажавање казне може бити обавезно или факултативно. Према нашем Кривичном закону у свим предвиђеним случајевима ублажавање казне је факултативно. Такође, ублажавање казне може бити ограничено (када се казна може ублажити само до одређене границе) или неограничено када се казна може ублажити без ограничења. У нашем кривичном праву ублажавање казне је ограничено, изузев када су у питању случајеви у којима је могуће и ослобођење од казне.

Пошто је у нашем кривичном праву по правилу прописано ограничено ублажавање казне прописане су одређене границе ублажавања казне у конкретним случајевима. Према тим одредбама казна се може ублажити у следећим границама:

- 1) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописан затвор у трајању од десет или више година, казна се може ублажити до седам година затвора;
- 2) ако је као најмања мера казне прописана казна затвора од пет више година, казна се може ублажити до три године
- 3) ако је за кривично дело за које се одмерава казна прописана казна затвора са посебним минимумом од три године или вишем, казна се може ублажити до најмање једне године затвора
- 4) ако је прописана казна затвора се посебним минимумом у трајању од две године казна се може ублажити до најмање шест месеци;

- 5) ако је прописна казна затвора са минимумом у трајању од једне године казна се може ублажити до најмање три месеца,
- 6) ако је прописана казна затвора са минимумом мањим од једне године казна се може ублажити до општег минимума казне затвора, тј. до тридесет дана;
- 7) ако је прописана казна затвора без одређеног посебног минимума (па важи општи минимум испод којег се казна затвора не може изрицати) ублажавање се врши заменом прописане казне затвора новчаном казном или казном рада у јавном интересу;
- 8) ако је прописана новчана казна се одређеним посебним минимумом казна се може ублажити до општег минимума новчане казне, тј. до десет дневних износа односно десет хиљада динара.

У случајевима када је суд по закону могао учиниоца да ослободи од казне, а није га ослободио, суд може да му ублажи казну без ограничења која су прописана за ублажавање казне у ст. 1-3. чл. 57. КЗ.

12. Ослобођење од казне

Наше кривично право поред ублажавања казне познаје и институт ослобођења од казне. Ослобођење од казне могуће је у случајевима када је то изричито предвиђено законом. У таквим случајевима суд оглашава учиниоца кривим за учињено кривично дело, али га ослобађа од казне тако да му не изриче никакву казну. Пресуда се у таквим случајевима сматра осуђујућом, учинилац се сматра осуђеним и осуда се уписује у казнену евиденцију.

У нашем кривичном праву постоји више случајева када је дозвољено ослобођење од казне и они су предвиђени како у општем тако и у посебном делу Кривичног законика. У свим предвиђеним случајевима ослобођење од казне је факултативно тј. суд може, али не мора, да учиниоца ослободи од казне (ако га не ослободи може га блаже казнити без прописаних ограничења у погледу граница ублажавања). У случајеве предвиђене у општем делу Кривичног законика спадају, на пример, прекорачење граница нужне одбране услед јаке раздражености или препасти изазване нападом, прекорачење крајње нужде под нарочито олакшавајућим околностима, неподобан покушај, добровољни одустанак, стварно кајање, поравнање, посебан основ за ослобођење од казне и др, а у посебном делу, на пример, опозивање лажног исказа, пријављивање злочиначког удружења од стране његовог припадника пре него што је у његовом саставу или за њега извршио кривично дело код кривичног дела злочиначког удруживања и др.

Поред наведених случајева постоји и један посебан основ за ослобођење од казне. Такав случај постоји ако у случају нехатног извршења кривичног дела последице дела тако тешко погађају учиниоца да изрицање казне не би одговарало са гледишта остваривања сврхе кажњавања. То је, на пример, случај код кривичних дела против безбедности јавног саобраћаја ако учинилац услед учињеног кривичног дела остане тежак инвалид или му у проузрокованој саобраћајној несрећи погину чланови породице. Ослобођење од казне могуће је и у случају поравнања учиниоца и оштећеног као и у случају стварног кајања.

13. Стварно кајање

Стварно кајање је отклањање последице учињеног кривичног дела или накнада штете проузроковане кривичним делом од стране учиниоца кривичног дела. Оно се такође појављује као један од основа за ослобођење од казне. Да би стварно кајање било релевантно као основ за ослобођење од казне потребно је да је учињено пре него што је учинилац сазнао да је откривен, јер управо у оваквој ситуацији може се сматрати да је у питању поступање које у правом смислу има карактер кајања.

Овај основ ослобођења од казне је факултативан тако да суд ако не ослободи учиниоца може да му казну ублажи или да стварно кајање третира као олакшавајућу околност при одмеравању казне.

Овај основ за ослобођење од казне предвиен је само када су у питању кривична дела за која је прописана казна затвора до пет година.

14. Поравнање учиниоца и оштећеног

Поравнање учиниоца и оштећеног је такође један од законских основа за ослобођење учиниоца од казне. Код овог института у питању је споразум између учиниоца и оштећеног о некаквој компензацији оштећеном за зло проузроковано кривичним делом која се најчешће може састојати у отклањању последица кривичног дела, накнади имовинске или неимовинске штете проузроковане кривичним делом или пружању неке услуге као накнаде за учињено зло, тако да се може сматрати да је у питању нека врста поравнања. За постојање овог основа за ослобођење од казне није од значаја кад је (пре или за време кривичног поступка за кривично дело у питању) и на чију иницијативу дошло до поравнања. Битно је само да је учинилац испунио све обавезе које је преузео овим споразумом. Ослобођење од казне по овом основу је факултативно, па уколико суд учиниоца не ослободи од казне може казну да му ублажи или да поравнање третира као олакшавајућу околност. Овај институт може се применити само када су у питању кривична дела за која је прописана казна затвора до три године или новчана казна.

15. Одмеравање казне за кривична дела у стицају

Стицај кривичних дела постоји када учинилац једном радњом (идеални стицај) или са више радњи (реални стицај) оствари више кривичних дела. Учиниоца који испали хитац из пиштоља којим једно лице лиши живота, а друго тешко телесно повреди чини кривична дела убиства и тешке телесне повреде у идеалном стицају. Уколико извршилац предузимајући више радњи учини кривично дело разбојништва, убиства и силовања, наведена дела се налазе у реалном стицају.

Када се учиниоцу суди за више кривичних дела у стицају суд доноси једну пресуду и у њој изриче једну главну казну за сва учињена кривична дела. До те јединствене казне за сва учињена кривична дела може се доћи на различите начине па су у том смислу могућа два основна приступа: да суд непосредно утврди казну за сва дела посматрајући их у њиховој укупности или да прво утврди казну за свако поједино дело па да онда на основу њих утврди једну казну заједничку за сва дела.

Постоје три система о томе у којим оквирима ће се непосредно одмерити јединствена казна; у оквиру прописане казне за најтеже учињено дело, у том оквиру али са могућношћу повишења те прописане казне у одређеној мери и независно од најтеже прописане казне тако да се може утврдити чак и тежа врста казне која иначе није прописана ни за једно од кривичних дела у стицају.

Ако се јединствена казна утврђује на основу претходно одмерених казни за свако поједино кривично дело постоје, такође, три система: да се поједине одмерене казне саберу (*систем кумулације*), да се као јединствена казна изрекне најтежа појединачно утврђена казна (*системом апсорпције*) и да се најтежа појединачно утврђена казна поштри сразмерно осталим утврђеним казнама, али да она не достигне збир (*систем асперације*).

У нашем кривичном праву први начин – да се казна непосредно утврди за сва кривична дела у стицају – примењује се код казне малолетничког затвора, када се малолетнику суди за кривична дела у стицају. Суд тада изриче једну казну малолетничког затвора за сва кривична дела у стицају.

У осталим случајевима за кривична дела у стицају изриче се једна казна за сва дела на бази претходно одмерених казни за свако поједино кривично дело. При томе се користе следећа правила:

- 1) Ако је за неко од кривичних дела у стицају утврдио казну затвора у трајању од тридесет до четрдесет година суд изриче само ту казну.
- 2) Ако је суд за сва појединачно узета дела утврдио казне затвора, суд повишава најтежу појединачно иутврђену казну с тим да не сме достићи збир појединачно утврђених казни нити сме прећи општи максимум казне затвора тј. двадесет година.
- 3) Ако су за сва кривична дела у стицају прописане казне до три године, јединствена казна, утврђена по претходном правилу, не сме бити већа од десет година.
- 4) Ако је за сва кривична дела у стицају суд утврдио само новчане казне изрећиће само једну новчану казну у висини збира појединачно утврђених новчаних казни. Тако

утврђена јединствена новчана казна, ако су појединачно утврђене казне одмерене у дневним износима, не сме да пређе осамнаест милиона динара. Ако су појединачне казне одмерене у фиксним износима јединствена новчана казна не сме прећи милион динара, а ако је једно или више од кривичних дела у стицају учињено из користољубља јединствена новчана казна (одмерена на основу фиксно одређених појединачних казни) не сме прећи десет милиона динара.

- 5) Ако је за сва кривична дела у стицају суд утврдио само казне рада у јавном интересу суд ће за сва дела у стицају изрећи јединствену казну рада у јавном интересу у висини збира часова рада одређених у појединачно утврђеним казнама рада у јавном интересу, с тим да јединствена казна не сме прећи три стотине шездесет часова рада који се у том случају мора обавити у времену не дужем од шест месеци.
- 6) Ако је суд за нека кривична дела у стицају утврдио казне затвора, а за друге новчане казне, изрећиће једну казну затвора (као главну казну) и једну новчану казну (као споредну казну) које ће утврдити по претходно изложеним правилима.

Ако је за нека од дела у стицају суд утврдио новчане казне као споредне казне спојиће их у једну по наведеним правилима и изрећи уз главну казну. Уколико је суд за нека дела утврдио новчану казну као главну казну, а за друга као споредну, спојиће их такође у једну јединствену новчану казну по изложеним правилима.

Ако за кривична дела у стицају суд утврди казне затвора и малолетничког затвора изрећиће јединствену казну затвора утврђену по наведеним правилима.

16. Одмеравање казне осуђеном лицу

До одмеравања казне већ осуђеном лицу може да дође у више случајева: ако је учинилац пре изрицања пресуде извршио још неко кривично дело што је тек касније откривено, ако је учинио ново кривично дело после изречене пресуде, али пре него што је отпочело издржавање казне и ако је учинио ново кривично дело у току издржавања казне. У свим овим случајевима суд ће при суђењу за новооткривено или новоучињено дело утврдити казну за то дело, затим узети раније изречену казну као већ утврђену и потом према правилима о одмеравању казне за кривична дела у стицају утврдити и изрећи јединствену казну. Уколико је учинилац већ издржао део раније изречене казне то време ће му се урачунати у нову јединствену казну.

Од овог правила ће се одступити ако се с обзиром на тежину кривичног дела и мали неиздржани део раније казне не би могла остварити сврха кажњавања. У том случају суд ће изрећи нову казну независно од раније казне и учинилац ће ту казну издржавати кад се заврши издржавање раније казне.

Од раније изложеног општег правила ће се одступити и ако за време издржавања казне затвора или малолетничког затвора осуђени учини кривично дело за које је прописана новчана казна или затвор до једне године, у ком случају ће се учинилац казнити дисциплински по прописима о дисциплинском кажњавању лица која се налазе на издржавању казне.

17. Урачунавање притвора и раније казне

Притвор није казна већ мера обезбеђења присуства окривљеног, али она фактички значи лишење слободе, због чега је правично да се учиниоцу време проведено у притвору урачуна у казну. Због тога КЗ предвиђа да се време проведено у притвору, али и свако лишење слободе у вези са кривичном делом (на пример време проведено у психијатријској установи на посматрању) урачуна у казну затвора, новчану казну или казну рада у јавном интересу.

Исто тако у казну се урачунава и ранија казна за прекршај, привредни преступ или казна или дисциплинска мера за повреду војне дисциплине уколико се ради о истом делу за које се сад суди као за кривично дело, а ранија казна за то дело је већ извршена.

При овом урачунавању изједначавају се дан притвора, дан другог лишења слободе, дан затвора, осам сати рада у јавном интересу и хиљаду динара новчане казне.

18. Појам и врсте мера упозорења

Мере упозорења су врста кривичних санкција у нашем кривичном праву којима се, под условима прописаним законом, може заменити казна. Сврха ове врсте кривичних санкција је, у оквиру опште сврхе кривичних санкција (чл. 4. ст. 2. КЗ), да се према учиниоцу лакшег кривичног дела не примени казна онда када се може очекивати да ће упозорење уз претњу казном или само упозорење (без претње казном) довољно утицати на учиниоца да више не врши кривична дела.

Постоје две мере упозорења: условна осуда и судска опомена. Прва од ових мера садржи упозорење учиниоцу да више не чини кривична дела, уз претњу казном ако упозорење не буде поштовао. Друга од ових мера садржи само упозорење учиниоцу да више не чини кривична дела.

19. Условна осуда

Постоје различита схватања условне осуде. Према једном, условна осуда се састоји у условном одлагању извршења изречене казне (белгијско-француски систем), према другом у питању је условно одлагање изрицања казне, уз евентуално одређивање заштитног надзора (англосаксонски систем), према трећем она је посебна врста кривичне санкције која представља меру упозорења (у нашем кривичном праву). Постоје и различити мешовити системи.

Према нашем кривичном праву суд условном осудом утврђује казну за учињено кривично дело и при том одређује да се она неће извршити ако осуђени за одређено време које одреди суд не учини ново кривично дело. То време, које се назива време проверавања, не може бити краће од једне нити дуже од пет година. Поред обавезног услова да не учини ново кривично дело, суд може учиниоцу да одреди и друге обавезе, као што су: да у одређеном року врати имовинску корист прибављену кривичним делом, да надокнади штету коју је кривичним делом проузроковао или да испуни неку другу обавезу предвиђену кривичним законом (на пример, код кривичног дела недавања издржавања из чл. 195. КЗ да измири заостале обавезе и да уредно даје издржавање). За испуњење ових обавеза суд одређује рок у оквиру одређеног времена проверавања.

Условна осуда се може изрећи само ако је суд за учињено кривично дело утврдио казну затвора мању две године. Условна осуда се не може изрицати за кривична дела за која се може изрећи казна затвора у трајању од десет година или у случајевима када од изречене раније казне затвора за кривично дело учињено са умишљајем није протекло више од пет година.

Ако је учиниоцу утврдио казну затвора (до две године) и новчану казну суд може условну осуду изрећи само за казну затвора, а новчана казна се извршава.

Када одлучује о томе да ли ће изрећи условну осуду суд је дужан да води рачуна о сврси условне осуде и при том узима у обзир личност учиниоца, његов ранији живот, понашање после учињеног дела, степен кривице као и друге околности под којима је кривично дело учињено.

Уколико је суд учиниоцу уз условну осуду изрекао и мере безбедности, оне се извршавају.

Условна осуда се може опозвати. У неким случајевима опозивање је обавезно, а у неким случајевима суд цени да ли условну осуду треба опозвати или не. Опозивање је обавезно ако учинилац у време проверавања учини једно или више кривичних дела за која суд изрекне казну затвора од две године или у дужем трајању. Ако је изречена казна затвора мања од две године или новчана казна, суд цени да ли ће опозвати условну осуду узимајући у обзир све околности које се односе на учињена дела, а посебно сродност учињених дела, њихов значај и побуде из којих су учињена. При томе је суд дужан да води рачуна да ли ће јединствена казна коју треба изрећи за раније и ново кривично дело бити две године затвора или више.

У случају ако суд одлучи да опозове условну осуду он ће за раније и ново кривично дело изрећи јединствену казну применом прописа о одмеравању казне за кривична дела у стицају, узимајући при том ранију казну као већ утврђену.

Ако суд не опозове условну осуду, онда постоје две могућности: да суд и за ново кривично дело изрекне условну осуду или да за ново кривично дело изрекне казну. Ако и за

ново дело суд одлучи да изрекне условну осуду утврдиће јединствену казну за оба дела по правилима о одмеравању казне за кривична дела у стицају и одредити ново време проверавања за нову условну осуду у трајању од једне до пет година од дана правноснажности пресуде којом је нова условна осуда изречена. Ако осуђени у времену проверавања нове условне осуде поново учини неко кривично дело суд обавезно опозива условну осуду и изриче казну затвора по правилима о опозивању условне осуде. Уколико суд не опозове условну осуду, а за ново дело изрекне казну затвора, време проведено на издржавању ове казне не урачунава се у време проверавања по ранијој условној осуди.

Опозивање условне осуде може да настане и ако се после изрицања условне осуде сазна да је учинилац раније учинио још неко кривично дело што није било познато у време изрицања условне осуде, а утицало би да она не буде изречена. У таквом случају условна осуда може да буде опозвана у року од једне године од истека времена проверавања.

Опозивање условне осуде је могуће и због неиспуњавања од стране осуђеног обавеза које су му условном осудом одређене. У том смислу ако осуђени у року који му је одређен пресудом не испуни постављене обавезе суд може да му продужи тај рок у оквиру времена проверавања, али може и да опозове условну осуду и изрекне осуђеном казну која је утврђена у условној осуди. У случају да суд утврди да осуђени из оправданих разлога није могао да испуни постављене обавезе, он може да му продужи време за испуњење обавезе у времену проверавања или да му постављену обавезу замени неком другом одговарајућом законом предвиђеном обавезом, а може и да га ослободи од те обавезе.

Условна осуда се може опозвати у току времена проверавања ако за то постоје предвиђени услови, али ако условно осуђени у току времена проверавања учини ново кривично дело или у одређеном року не испуни одређене обавезе, условна осуда се може опозвати још за годину дана по протеклу времена проверавања.

Наше кривично право познаје и *условну осуду са заштитним надзором*, коју суд изриче ако сматра да ће се тиме, с обзиром на личност учиниоца, његов ранији живот и његово држање после учињеног кривичног дела, сврха условне осуде потпуније остварити. Тако одређени надзор, који може да траје одређено време у оквиру времена проверавања, обухвата мере помоћи, старања, надзора и заштите. У случају одређивања заштитног надзора суд може одредити једну или више обавеза које је условно осуђени дужан да испуњава. Те обавезе могу бити следеће:

- 1) да се јавља надлежном органу који спроводи извршење заштитног надзора у роковима које тај орган одреди;
- 2) да се оспособљава за одређено занимање;
- 3) да прихвати запослење које одговара његовим способностима;
- 4) да испуњава обавезе издржавања породице, чувања и васпитања деце, као и да испуњава друге породичне обавезе;
- 5) да се уздржава од посећивања одређених места, локала или приредби уколико то посећивање може да буде подстицај да поново изврши кривично дело;
- 6) да благовремено обавештава надлежне о промени места боравка или адресе, као и о промени радног места;
- 7) да се уздржава од употребе дроге или алкохолних пића;
- 8) да се лечи у одговарајућој здравственој установи;
- 9) да посећује одређена професионална и друга саветовалишта или установе и да поступа по њиховим упутствима;
- 10) да отклони или ублажи последице које је проузроковао кривичним делом, а нарочито да се измири са жртвом учињеног кривичног дела.

Које ће од ових мера одредити одлучује суд узимајући у обзир године живота, здравствено стање, склоности и навике учиниоца, побуде из којих је учинио кривично дело, његово држање после учињеног кривичног дела, његов ранији живот, личне и породичне прилике, услове за испуњавање обавеза које му одређује, као и друге околности које се односе на личност учиниоца, а које су од значаја за избор и време трајања мера обавезног надзора.

Суд одређује време трајања мера заштитног надзора које мора бити у оквирима времена проверавања одређеног у условној осуди. Имајући у виду резултате постигнуте у току трајања заштитног надзора суд може поједине одређене обавезе да укине или да их замени другим.

Поред тога постоји и могућност да суд укине заштитни надзор пре протеча рока за који је заштитни надзор одређен, уколико утврди да је испуњена сврха ове мере.

У случају неиспуњавања постављених обавеза суд може да осуђеног опомене или да раније обавезе замени другим или да продужити трајање заштитног надзора у оквиру времена проверавања, а може и да опозове условну осуду. Заштитни надзор престаје у случајевима када дође до опозивања условне осуде

20. Судска опомена

Судска опомена представља меру упозорења која се састоји у упозорењу учиниоца да више не чини кривична дела. Из оваквог садржаја судске опомене види се да њена примена одговара за случајеве извршења најлакших кривичних дела. У том смислу она се може изрећи за кривична дела за која је прописана новчана казна или затвор до једне године, а која су учињена под таквим олакшавајућим околностима које та дела чине особито лаким. Судска опомена се може изрећи и за нека кривична дела за која је прописана казна затвора до три године, али само под условима који су у односу на та дела одређени законом. Изрицање условне осуде могуће је и за кривична дела у стицају ако су за сва та дела испуњени потребни услови. Судска опомена се не може изрећи војном лицу за кривично дело против Војске Србије, с обзиром да је за најлакше случајеве за њих предвиђено дисциплинско кажњавање.

При одлучивању о томе да ли ће изрећи судску опомену суд је посебно дужан да узме у обзир личност учиниоца, његов ранији живот, понашање после учињеног кривичног дела, а нарочито његов однос према жртви кривичног дела, степен његове кривице, као и друге околности под којима је кривично дело учињено. Ако је учиниоцу раније већ била изречена судска опомена то није апсолутна сметња да му се поново изрекне судска опомена, али ће суд свакако и ту околност имати у виду.

21. Појам и врсте мера безбедности

Мере безбедности су посебна врста кривичних санкција. Оне се могу изрећи како кривично одговорним тако и кривично неодговорним учиниоцима који су учинили кривична дела, а могу се изрећи и малолетним учиниоцима. Оне по својој природи имају изразито превентивни карактер, а сврха им је, у оквиру опште сврхе кривичних санкција (чл. 4. ст. 2. КЗ), да се отклоне стања или услови који могу бити од утицаја да учинилац убудуће врши кривична дела. Оне се изричу уз казну, а неке од њих могу се изрицати и самостално. Могуће је, зависно од околности случаја, да суд учиниоцу изрекне и више мера безбедности ако постоје услови за њихово изрицање.

У нашем кривичном праву постоји једанаест мера безбедности. То су:

- 1) обавезано психијатријско лечење и чување у здравственој установи,
- 2) обавезно психијатријско лечење на слободи,
- 3) обавезно лечење наркомана,
- 4) обавезно лечење алкохоличара,
- 5) забрана вршења позива, делатности или дужности,
- 6) забрана управљања моторним возилом,
- 7) одузимање предмета,
- 8) протеривање странца из земље,
- 9) јавно објављивање пресуде,
- 10) забрана приближавања и комуникације са оштећеним, и
- 11) забрана присуствовања одређеним спортским приредбама.

Прве четири од наведених мера безбедности су медицинског карактера, следеће две и последње две су мере забране, а остале три су свака посебне природе.

Законом су одређени општи услови под којима се поједине мере безбедности могу изрицати.

22. Обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи

Ова мера безбедности може се изрећи учиниоцу који је кривично дело учинио у стању битно смањене урачунљивости, ако суд утврди, с обзиром на учињено кривично дело и стање стање душевне поремећености, да постоји озбиљна опасност да учини теже кривично дело и да је за отклањање те опасности потребно његово лечење у здравственој установи. Под истим условима суд може да изрекне ову меру и учиниоцу који је у стању неурачунљивости учинио противправно дело предвиђено у закону као кривично дело. Трајање ове мере није одређено тако да она траје док постоји потреба за лечењем у здравственој установи. Кад престане таква потреба мера безбедности ће се обуставити. У том случају, ако постоји потреба, суд може изрећи меру обавезног психијатријског лечења на слободи. Ако је мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи била изречена учиниоцу који је био битно смањено урачунљив, по њеној обустави осуђени ће се упутити на издржавање казне (јер се битно смањено урачунљивом учиниоцу изриче и казна и мера безбедности, с тим што се прво извршава мера безбедности), при чему ће се време проведено у здравственој установи урачунати у казну. Међутим, суд може да одлучи, с обзиром на успех лечења, здравствено стање учиниоца, време проведено на лечењу и преостали део казне, да се учинилац пусти на условни отпуст. Мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања изречена битно смањено урачунљивом може трајати и дуже од изречене казне.

23. Обавезно психијатријско лечење на слободи

Ова мера безбедности се може изрећи у три случаја:

- 1) учиниоцу који је у стању неурачунљивости учинио противправно дело које је у закону предвиђено као кривично дело уколико суд утврди да постоји озбиљна опасност да учинилац поново учини неко такво дело, а да је за отклањање те опасности довољно да се према учиниоцу примени обавезно лечење на слободи;
- 2) у случајевима када је неурачунљивом учиниоцу била изречена мера безбедности психијатријског лечења и чувања у здравственој установи, па је суд према резултатима тог лечења утврдио да више није потребно лечење и чување у одговарајућој здравственој установи, већ да је довољно да се према учиниоцу примени само обавезно психијатријско лечење на слободи; и
- 3) учиниоцу који је учинио кривично дело у стању битно смањене урачунљивости коме је била изречена казна затвора и мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи па му је обустављена мера безбедности, а коме је, по урачунавању времена проведеног у здравственој установи у казну, у погледу остатка казне дат условни отпуст.

При извршавању ове мере безбедности лечење се обавља на слободи, али, ако је то потребно ради успешнијег лечења, оно се повремено може извршавати и у одговарајућој здравственој установи. Ово повремено лечење у здравственој установи не може трајати дуже од петнаест дана, а у току целог трајања мере укупно лечење у здравственој установи не сме трајати дуже од три месеца.

Ако се учинилац не подвргне обавезном психијатријском лечењу на слободи, или ако то лечење самовољно напусти, или ако и поред овог лечења настане опасност поновног извршења противправног дела које има обележја кривичног дела предвиђеног законом, па је потребно његово психијатријско лечење у здравственој установи, суд може изрећи обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи, ако је за отклањање те опасности потребно такво лечење или чување.

24. Обавезно лечење наркомана

Ова мера безбедности може се изрећи учиниоцу који је извршио кривично дело услед зависности од сталне употребе опојних дрога, а код кога постоји опасност да ће због постојеће зависности наставити са вршењем кривичних дела. Сматра се да је кривично дело учињено

услед зависности не само кад је учињено у стању дрогираности, већ и кад је на други начин у вези са зависношћу (на пример да би набавио новац за дрогу). Ова мера безбедности се извршава у заводу за извршење казне затвора (у којој постоје услови за такво лечење) или у одговарајућој здравственој или другој специјализованој установи за ту врсту лечења. Време које учинилац проведе у овој установи урачунава му се у казну. Трајање мере може бити највише три године. Она може трајати до три године и кад је изречена уз казну затвора у краћем трајању.

Ова мера безбедности може се, ако се изриче уз новчану казну, условну осуду, судску опомену или уз ослобођење од казне, спроводити на слободи у ком случају такође не може трајати више од три године. Ако се учинилац коме је изречено лечење на слободи не подвргне лечењу без оправданих разлога или самовољно напусти лечење, суд ће наредити да се мера обавезног лечења наркомана принудно изврши у одговарајућој здравственој или другој специјализованој установи.

25. Обавезно лечење алкохоличара

Ова мера безбедности може се изрећи учиниоцу који је извршио кривично дело услед стања зависности од употребе алкохола уколико постоји опасност да учинилац услед ове зависности настави да и даље врши кривична дела. Сматра се да је кривично дело учињено услед зависности од алкохола не само ако га је учинилац учинио у стању алкохолисаности, већ и у другим ситуацијама када је дело учињено у вези са постојањем зависности од алкохола (на пример, да би учињеним кривичним делом набавио новац за куповину алкохола).

Ова мера безбедности извршава се у заводу за извршење казне затвора или одговарајућој здравственој установи или у специјализованој установи за лечење алкохоличара. Трајање ове мере зависи од потребе успешног лечења, али не може бити дуже од изречене казне затвора. Међутим, кад је ова мера изречена уз новчану казну, условну осуду, судску опомену или уз ослобођење од казне њено трајање не може бити дуже од две године. Уколико је учинилац коме је ова мера безбедности изречена осуђен на казну затвора време проведено на лечењу урачунава се у казну.

Ако је изречено обавезно лечење на слободи, а учинилац се без оправданог разлога не подвргне лечењу или га самовољно напусти, суд ће у таквом случају одредити да се ова мера принудно изврши у одговарајућој здравственој или другој специјализованој установи.

26. Забрана вршења позива, делатности или дужности

Ова мера безбедности може се изрећи учиниоцу ако се оправдано може сматрати да би његово даље вршење такве делатности било опасно. Мера се састоји у забрани вршења одређене службе, позива или делатности, свих или само неких дужности везаних за располагање, коришћење, управљање или руковање државном или друштвеном имовином и за чување те имовине. Трајање ове мере може бити од једне до десет година од дана правоснажности пресуде. Време проведено на издржавању казне или у установи за чување и лечење не урачунава се у време трајања ове мере. Уколико је ова мера безбедности изречена уз условну осуду суд може одредити да ће се опозвати условна осуда уколико осуђени прекрши забрану која му је одређена у оквиру ове мере безбедности.

По протеклу три године од почетка извршавања ове мере суд може да одлучи о њеном престанку, при чему је дужан да узме у обзир понашање учиниоца после осуде, да ли је накнадио штету проузроковану кривичним делом, да ли је вратио тим делом прибављену имовинску корист, као и друге околности које указују на оправданост престанка ове мере.

27. Забрана управљања моторним возилом

Ова мера безбедности може се изрећи учиниоцу који је учинио кривично дело којим се угрожава јавни саобраћај, а законом се може одредити и обавезно изрицање ове мере. При изрицању ове мере суд одлучује на коју се врсту и категорију возила односи изречена мера безбедности. Ову меру суд ће одредити ако оцени да тежина учињеног кривичног дела и

околности учињеног дела или раније кршење саобраћајних прописа од стране учиниоца указују да је опасно да учинилац управља моторним возилом одређене врсте или категорије. Приликом одлучивања суд је дужан да узме у обзир да ли је учинилац по занимању возач моторног возила. Мера се може изрећи у трајању од три месеца до пет година. Забрана тече од дана правноснажности пресуде, с тим што се време проведено на издржавању казне или у установи у којој се извршава мера безбедности не урачунава у трајање забране. Изрицање ове мере безбедности је факултативно, али се законом може одредити и њено обавезно изрицање.

Ради спровођења ове мере безбедности учиниоцу се одузима возачка дозвола, а ако је нема неће му се издавати дозвола за време трајања мере. Ако учинилац има страну возачку дозволу њему се, у оквиру изречене мере безбедности, забрањује њено коришћење на територији наше земље за време трајања изречене мере безбедности.

Ако је ова мера изречена уз условну осуду суд може одредити да ће се условна осуда опозвати ако учинилац прекрши ову забрану.

По протеку три године од почетка извршавања ове мере суд може да одлучи о њеном престанку, при чему је дужан да узме у обзир понашање учиниоца после осуде, да ли је накнадио штету проузроковану кривичним делом, да ли је вратио тим делом прибављену имовинску корист, као и друге околности које указују на оправданост престанка ове мере.

28. Одузимање предмета

Одузимање предмета је мера безбедности која се састоји у одузимању од учиниоца предмета који су били употребљени за извршење кривичног дела, који су били намењени за извршење кривичног дела или који су настали извршењем кривичног дела. Они се одузимају од учиниоца ако су његова својина, а могу се одузети и ако су својина других лица у ком случају власник предмета може тражити накнаду штете од учиниоца. Одузимање наведених предмета може се одредити ако постоји неки од наведених услова:

1) ако постоји опасност да ће ти предмети бити поново употребљени за извршење кривичног дела,

2) када је то неопходно ради заштите опште безбедности, и

3) када је то неопходно из моралних разлога.

Да ли су испуњени ови услови и да ли због њих треба од учиниоца одузети наведене предмете оцењује суд, али је код неких кривичних дела законом прописано обавезно изрицање ове мере безбедности.

Одузети предмети се (зависно од тога који предмети су у питању) продају на јавној продаји (на пример царинска роба), предају заинтересованим установама (оружје) или се уништавају (дрога, лажан новац). Новац од продаје ових предмета уноси се у буџет Републике Србије.

29. Протеривање странца из земље

Ова мера безбедности се може изрећи само странцу тј. лицу које није држављанин наше земље. Састоји се у протеривању учиниоца са територије Србије за време од једне до десет година или заувек. Време трајања се рачуна од дана правноснажности пресуде, а време проведено на издржавању казне не урачунава се у време трајања мере. Уколико је учинилац кривичног дела лице које ужива заштиту у складу са ратификованим међународним уговорима њему се не може изрећи ова мера безбедности.

Суд ће ову меру изрећи учиниоцу кривичног дела који није држављанин наше земље ако побуде из којих је кривично дело учинио, начин извршења дела и друге околности указују да даљи боравак учиниоца у нашој земљи није пожељан.

30. Јавно објављивање пресуде

Ова мера безбедности може да се изрекне учиниоцу кривичног дела уз казну, условну осуду, судску опомену, али и ако је учинилац ослобођен од казне у следећим случајевима:

1) ако је кривично дело учињено путем средстава јавног информисања; и

2) ако је учињено кривично дело проузроковало опасност за живот или здравље људи а суд сматра да би објављивање пресуде допринело да се та опасност отклони или умањи.

Изрицање ове мере безбедности је факултативно, али се законом може одредити и њено обавезно изрицање. Пресуда се објављује у истом средству информисања у којем је објављен напис којим је учињено кривично дело или на неки други одговарајући начин. При том суд одлучује да ли ће се пресуда објавити у целини или у изводу. Објављивање пресуде може се извршити најкасније у року од тридесет дана од дана правоснажности пресуде којом је ова мера безбедности изречена.

Објављивање пресуде се врши о трошку учиниоца.

31. Забрана приближавања и комуникације са оштећеним

Ова мера безбедности може се изрећи осуђеном у случајевима ако се оправдано може сматрати да би прилажење учиниоца оштећеном и коминирање са њим било опасно по оштећеног. Мера се састоји:

- 1) у забрани учиниоцу кривичног дела да прилази оштећеном на одређеној удаљености,
- 2) у забрани приступа учиниоца у простор око места становања оштећеног или око места у коме оштећени ради,
- 3) у забрани узнемиравања оштећеног, или
- 4) у забрани коминирања са оштећеним.

Ова мера се може изрећи учиниоцу уз неку од следећих санкција: уз новчану казну, рад у јавном интересу, одузимање возачке дозволе, условну осуду и уз судску опомену.

Трајање ове мере одређује суд, с тим да она може трајати краће од шест месеци ни дуже од три године рачунајући од дана правоснажности одлуке, с тим да се време проведено у затвору, односно у здравственој установи у којој је извршена мера безбедности не урачунава у време трајања ове мере. Међутим, ова мера се може укинути и пре истека времена за које је одређена, ако суд утврди да су престали да постоје разлози због којих је ова мера изречена.

32. Забрана присуствовања одређеним спортским приредбама

Ова мера безбедности састоји се у томе што се учиниоцу кривичног дела забрањује да присуствује одређеним спортским приредбама. На које ће се то спортске приредбе односити зависи од конкретног случаја, а начин утврђивања тих спортских приредби мора бити одређен посебним прописом у складу са Законом о извршењу кривичних санкција. Кривични законик не одређује са која се кривична дела ова мера изриче, али је најчешће случај да је у питању кривично дело насилничког понашања на спортској приредби или јавном скупу (чл. 344а КЗ). Међутим, изрицање ове мере могуће је и за друга кривична дела. Да би суд могао да изрекне ову меру потребно је да је у питању заштита опште безбедности ради чега је примена ове мере неопходна. Законом може бити предвиђено и обавезно изрицање ове мере (на пр. за кривично дело из чл. 344а, ст. 1-4. КЗ). Трајање ове мере може бити од једне до пет година, што се рачуна од дана правоснажности пресуде којом је мера изречена. Ако је учиниоцу изречена и казна затвора време проведено на издржавању казне не урачунава се у трајање ове мере.

Ова мера се извршава тако што је учинилац кривичног дела коме је ова мера изречена дужан да се непосредно пре почетка спортске приредбе о којој је реч јави одређеном службеном лицу у подручној полицијској управи (или подручној полицијској станици) на подручју на коме се у то време затекао. По овом јављању он је обавезан да за цело време трајања конкретне спортске приредбе остане у полицијској управи односно станици. Ако учинилац коме је ова мера изречена после издржане казне затвора прекрши односно не испуни наведене обавезе суд који је изрекао ову меру може учиниоцу изрећи казну затвора у трајању од тридесет дана до три месеца. Уколико наведено кршење учини лице коме је суд изрекао условну осуду она се може опозвати.

Ова мера безбедности може се изрећи само уз казну или уз условну осуду.

Л и т е р а т у р а

1. Стојановић З., Кривично право –општо део, „Правна књига“, Београд 2012.г.
2. Стојановић З., Коментар кривичног законика (КЗ),“Службени гласник“, Бгд.2012.г.